

Maatschappelijke opgaven in relatie tot het bibliotheeknetwerk in Zuid-Holland

**Thema-
publicatie
geletterdheid
mbo**

**Wij werken
aan de
toekomst van
bibliotheeken**

Inhoud

Samenvatting	4
Voornaamste conclusies	6
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	7
1.3 Methode van onderzoek	7
2. Omschrijving en belang van geletterdheid onder mbo-studenten	8
2.1 Wat verstaan we onder en wat is het belang van geletterdheid?	8
2.2 Belang geletterdheid op het mbo	9
2.3 Een omschrijving van het mbo	9
2.4 Taalbeheersing en taalniveaus op het mbo	11
2.5 Samenvatting hoofdstuk 2	12
3. Hoe is het gesteld met de geletterdheid onder mbo-studenten	13
3.1 De situatie in Nederland	13
3.2 Wat is de situatie in Zuid-Holland?	13
3.3 Samenvatting hoofdstuk 3	14
4. De rol van de bibliotheek op het gebied van geletterdheid op het mbo	15
4.1 De bibliotheek als expert op informeel leren	15
4.2 Wettelijke taak van de bibliotheek en het actieprogramma 'Tel mee met Taal'	15
4.3 Het belang van vrij lezen en leesbevordering voor het mbo	16
4.4 Leesmotivatie als basis van de aanpak van leesbevordering op het mbo	17
4.5 Het programma de Bibliotheek op school	18
4.6 Samenvatting hoofdstuk 4	19
5. De huidige samenwerking tussen bibliotheek en mbo in Nederland en in Zuid-Holland	20
5.1 Praktijkvoorbeelden van een structurele aanpak van leesbevordering op het mbo	20
5.2 Onderzoek naar leesbevordering op het mbo	22
5.3 Samenvatting hoofdstuk 5	23
6. Hoe kunnen bibliotheken hun rol pakken richting het mbo?	24
6.1 Voorwaarden voor succes	24
6.2 Aandachtspunten voor de uitvoering	26
6.3 Samenvatting hoofdstuk 6	27
Bronnen	29
Bijlagen	
1. Overzicht mbo's en bibliotheken in Zuid-Holland	
2. Mogelijke rollen en verantwoordelijkheden binnen de bibliotheek	
3. Gespreksverslagen expertinterviews	

Colofon

**Themapublicatie geletterdheid mbo
Maatschappelijke opgaven in relatie tot het
bibliotheeknetwerk in Zuid-Holland**

Opdrachtgever

Provincie Zuid-Holland

Projectgroep Probiblio

Team Marktkennis

Marlon Mendonca Dias, beleidsonderzoeker
Berthy Nijhuis, adviseur onderzoek

Team Educatie

Lisa Bakker, adviseur educatie
Erica Vos-Meijer, teamleider Educatie

© Probiblio 2020

Samenvatting

Onderzoeksdoelstelling

Veel studenten op het mbo kampen met een taalachterstand. Aangezien de aanpak van laaggeletterdheid hoog op de politieke agenda staat en bibliotheken in deze aanpak een belangrijke rol hebben, hebben wij daarom voor deze themapublicatie gekozen voor de volgende doelstelling:

Inzicht geven in hoe is het gesteld met de geletterdheid op het mbo in Zuid-Holland en wat het bibliotheek(net)werk hierin kan betekenen.

Hieronder volgen de gestelde onderzoeksvragen met een samenvatting van de uitkomsten per onderzoeksvraag.

Wat verstaan we onder geletterdheid van mbo-studenten en wat is het belang hiervan?

De overheid heeft een niveau van taalvaardigheid vastgesteld dat geldt als het minimum om volwaardig in de maatschappij te kunnen functioneren: referentieniveau 2F. Volwassenen die hier niet aan voldoen gelden als laaggeletterd. Voor mbo-niveau 1, 2 en 3 geldt dat dit taalniveau 2F bij afronding van de opleiding moet zijn gehaald; voor mbo-niveau 4 is dit taalniveau 3F.

Aangezien taalvaardigheid belangrijk is voor het succes van de student in zijn/haar opleiding, loopbaan en actieve deelname aan de samenleving is het essentieel dat studenten die van het mbo afkomen daadwerkelijk niveau 2F, of hoger, beheersen omdat ze anders laaggeletterd het mbo verlaten. Dit is onwenselijk aangezien laaggeletterden tegen allerlei problemen aanlopen zoals bij het vinden en uitvoeren van werk, maatschappelijk actief zijn, gezond blijven etc. Omdat ca. een half miljoen studenten per jaar een mbo-opleiding volgen kan via het mbo een omvangrijke groep bereikt worden in de aanpak van laaggeletterdheid. Het merendeel van de mbo-studenten is tussen 16 en 24 jaar en gaat na het mbo

aan het werk. Daarmee is het mbo ook meteen de laatste mogelijkheid binnen het onderwijs voor een preventieve aanpak van laaggeletterdheid.

Hoe is het gesteld met geletterdheid op het mbo in Nederland en specifiek in Zuid-Holland?

We weten dat een grote groep mbo-studenten, met name op niveau 1 en 2 maar ook nog op niveau 3, een taalachterstand heeft en het referentieniveau 2F niet haalt. Ondanks de ingevoerde referentieniveaus en examens Nederlands krijgt leesbevordering vooralsnog weinig aandacht op het mbo in Nederland, op een aantal uitzonderingen na. Dit geldt ook voor Zuid-Holland terwijl in Zuid-Holland laaggeletterdheid een belangrijk aandachtspunt is: het niveau van laaggeletterdheid in Zuid-Holland is bovengemiddeld en Zuid-Holland heeft absoluut gezien verreweg het hoogste aantal laaggeletterden in Nederland. Daar komt bij dat er veel mbo-studenten zijn in Zuid-Holland, ruim 100.000, wat neerkomt op een vijfde van alle mbo-studenten in Nederland. Dit is een omvangrijke groep waarvan we weten dat een deel een taalachterstand heeft.

Waarom ligt er een rol voor de bibliotheek op het gebied van geletterdheid op het mbo?

De samenwerking tussen bibliotheek en mbo staat nog in de kinderschoenen. Echter, de bibliotheek is als organisatie gericht op non-formeel en informeel leren, een logische partner voor het mbo. Het formele taalonderwijs op het mbo is vooral gericht op het instrumenteel lezen en het lezen van korte zakelijke teksten. De bibliotheek vormt een goede, en zeer gewenste, aanvulling hierop door haar kennis op het gebied van leesbevordering en leesplezier en door haar collectie. Dit is belangrijk want uit diverse onderzoeken blijkt dat leesbevordering een krachtig middel is tegen laaggeletterdheid: het heeft

een duidelijk positief effect op de taalontwikkeling van zowel kinderen, jongeren en jongvolwassenen en heeft daarmee een preventieve werking op laaggeletterdheid. Ook zien we dat mbo-instellingen voor leesbevordering vaker aankloppen bij bibliotheken.

In de vervolgaanpak laaggeletterdheid 2020-2024 van 'Tel mee met Taal' staan ook doelstellingen voor bibliotheken geformuleerd in het kader van een preventieve aanpak van laaggeletterdheid. Een belangrijk instrument hierbij, vanuit het actieprogramma 'Kunst van Lezen', is het programma de Bibliotheek op school (dBos). Aanvankelijk was dBos gericht op het stimuleren en bevorderen van taalvaardigheid en leesplezier onder kinderen en jongeren in het primair en het voortgezet onderwijs (vmbo) in samenwerking met bibliotheken. Naar aanleiding van de aangenomen motie Jadnanansing (2015) is er in 2017 een pilottraject gestart door 'Kunst van Lezen' om dBos te verbreden naar het mbo. Dit past goed in de vervolgaanpak van 'Tel mee met Taal' waarin de verbreding van leesbevordering naar het mbo een belangrijke doelstelling is voor de periode 2020-2024. Al met al ligt er een logische rol voor de bibliotheek op het gebied van leesbevordering op het mbo.

Wat is de huidige bijdrage van de bibliotheek aan leesbevordering op het mbo in Zuid-Holland?

In het schooljaar 2017-2018 zijn via 'Kunst van Lezen' 15 pilots opgestart in Nederland gericht op een structurele aanpak van leesbevordering via een samenwerking tussen bibliotheek en mbo. Het uiteindelijke doel van de pilots is om met het mbo de taalontwikkeling van studenten te stimuleren via leesplezier. Van vier afgeronde pilots zijn door 'Kunst van Lezen' praktijkbeschrijvingen gemaakt. De algemene conclusie hieruit is dat een structurele aanpak op het gebied van leesbevordering gebaseerd op samenwerking tussen bibliotheek en mbo werkt om het leesplezier van betrokken studenten te bevorderen maar dat er wel de nodige aandachtspunten zijn om hier een succes van te maken (zie ook de volgende paragraaf).

In Zuid-Holland zijn 2 bibliotheken een pilot gestart: BplusC (inmiddels afgerond) en Rotterdam (net gestart). Behalve op deze 2 pilots wordt er in Zuid-Holland slechts incidenteel op leesbevordering samengewerkt tussen bibliotheken en mbo's. Er is nog veel ruimte voor groei. Hiermee kan het leesplezier en de leesmotivatie van ruim 100.000 Zuid-Hollandse mbo'ers gestimuleerd worden om aldus de aanwezige taalachterstanden in deze grote groep tegen te gaan. Dat dit geen overbodige luxe is, blijkt onder andere uit het feit dat slechts 32% van de mbo-docenten

aangeeft dat het leesvaardigheidsniveau van haar studenten voldoende is.

Wat kunnen bibliotheken doen om hun aanbod voor het mbo te verbeteren?

De volgende aandachtspunten zijn van belang voor bibliotheken bij een structurele samenwerking met het mbo (zie hoofdstuk 6 voor een verdere uitwerking):

- **Financiering is vaak een knelpunt.**
  - Positionering is hierbij belangrijk. Onder andere om gemeenten bij de samenwerking te betrekken en hun bewust te maken van het belang van leesbevordering.
  - Bibliotheken hoeven niet elke keer het wiel opnieuw uit te vinden maar kunnen leren van de ervaringen van andere bibliotheken en van goed werkende formules zoals bijvoorbeeld de Bibliotheek op school.
  - Een gemeente overstijgende samenwerking tussen bibliotheken biedt mogelijkheden voor een efficiëntieslag en een eventuele kostenbesparing.
- **De complexiteit van het speelveld, het mbo, moet meegenomen worden in de plannen en dient lokaal in kaart te worden gebracht (zie ook hoofdstuk 2).**
- **Steun en financiering vanuit zowel school- en bibliotheekbestuur is een vereiste voor voldoende slagkracht. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn:**
  - Het investeren in deskundigheid van het personeel dat zich bezig houdt met leesbevordering.
  - Het op alle niveaus inbedden van de samenwerking, uitvoerend, tactisch en strategisch, en niet alles beleggen bij 1 of 2 personen zoals een docent en een leesconsulent.
- **Naast het feit dat een gemeente overstijgende samenwerking tussen bibliotheken kansen biedt voor een efficiëntieslag is het vaak zelfs noodzakelijk. Veel mbo's hebben verschillende locaties in verschillende gemeenten en willen geen onderscheid in het aanbod per locatie.**
- **Gratis bibliotheeklidmaatschap voor studenten is belangrijk om leesbevordering tot een succes te maken.**

Voornaamste conclusies

Taalachterstanden op het mbo een belangrijk aandachtspunt in Zuid-Holland

Het mbo is, gezien de leeftijd van studenten die instromen en het feit dat velen van hen na het mbo aan het werk gaan, de laatste 'halte' voor een preventieve aanpak onder jongeren van laaggeletterdheid. Het minimale niveau van taalvaardigheid om volwaardig in de samenleving mee te kunnen draaien is vastgesteld op niveau 2F (eindniveau vmbo of mbo-niveau 2/3). Gezien de omvang van het mbo en het feit dat veel mbo-studenten een taalachterstand hebben en niveau 2F niet halen, is een gerichte preventieve aanpak van laaggeletterdheid op het mbo aan te bevelen. Zeker in Zuid-Holland waar, absoluut gezien, de meeste laaggeletterden in Nederland wonen en ook de meeste mbo-studenten zijn: ruim 100.000 oftewel een vijfde van alle mbo-studenten in Nederland.

Leesbevordering een belangrijk instrument tegen taalachterstanden op het mbo

De bibliotheek heeft in de aanpak van laaggeletterdheid een belangrijke taak zowel vanwege de kerntaken geformuleerd in de Wsob als via de doelstellingen geformuleerd in de vervolgaanpak Laaggeletterdheid 'Tel mee met Taal' vanuit de overheid. Een belangrijk middel in de strijd tegen laaggeletterdheid, volgens veel onderzoeken, is leesbevordering en vrij lezen. De bibliotheek heeft hiervoor de collecties en de kennis in huis en is als organisatie, die ruimte en voorzieningen biedt op het gebied van informeel en non-formeel leren, een logische partner voor het mbo. Daar blijft het formeel taalonderwijs veelal beperkt tot instrumenteel lezen en zakelijke teksten.

Momenteel is de samenwerking tussen bibliotheken en mbo in Zuid-Holland nog beperkt maar het klimaat is nu gunstig voor meer structurele samenwerking op leesbevordering

Vanwege recente ontwikkelingen ligt er nu een kans voor bibliotheken om meer samen te werken met mbo-instellingen en deze samenwerking structureel vorm te geven. In de vervolgaanpak laaggeletterdheid 2020-2024 van 'Tel mee met Taal' is de verbreding van de Bibliotheek op school naar het mbo namelijk een belangrijke doelstelling voor 2020-2024. 'Kunst van Lezen' is al in 2017 een pilottraject gestart om dBos te verbreden naar het mbo. [De kamerbrief](#) van 3 december 2019 van de ministers Van Engelshoven en Slob met een reactie op het advies [Lees!, een oproep tot leesoffensief](#) en het recente [actieplan](#) van de Taalunie bieden ook draagvlak voor een structurele uitbouw van samenwerkingen. Verder zien we dat mbo-instellingen vaker aankloppen bij de bibliotheek voor leesbevordering.

Bibliotheken in Zuid-Holland kunnen bij het samenwerken met het mbo gebruik maken van de hierboven geschetste gunstige dynamiek voor leesbevordering. Ondanks dat er recentelijk 2 pilots zijn gestart tussen bibliotheken en mbo-instellingen, vindt deze samenwerking op leesbevordering in Zuid-Holland vooralsnog beperkt plaats. In hoofdstuk 6 staan aandachtspunten en adviezen over het vormgeven van zo een structurele samenwerking tussen de bibliotheek en het mbo.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Probiblio, de ondersteuningsorganisatie van bibliotheken in de provincies Noord- en Zuid-Holland, is door de provincie Zuid-Holland gevraagd om een aantal onderzoeken uit te voeren naar maatschappelijke opgaven in relatie tot het bibliotheeknetwerk. Dit onderzoek gaat over geletterdheid onder mbo-studenten.

Hier is voor gekozen omdat de aanpak van laaggeletterdheid hoog op de politieke agenda staat en bibliotheken in deze aanpak een belangrijke rol spelen. Het mbo is, gezien de leeftijd van studenten die instromen en het feit dat velen van hen na het mbo aan het werk gaan de laatste 'halte' voor een preventieve aanpak van laaggeletterdheid onder jongeren en jongvolwassenen. Gezien de omvang van het mbo, een groot aantal studenten, is dit zeer interessant omdat een gerichte aanpak op het mbo ook daadwerkelijk een verschil kan maken op laaggeletterdheid binnen de maatschappij als geheel in de toekomst. Er zijn inmiddels ook een aantal pilots uitgevoerd met een structurele aanpak van leesbevordering op het mbo.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

De doelstelling van het onderzoek is: ***Inzicht geven in hoe is het gesteld met de geletterdheid op het mbo in Zuid-Holland en wat het bibliotheek(net)werk hierin kan betekenen.***

Deze doelstelling is vertaald naar de volgende onderzoeksvragen en hoofdstukken:

1. Wat verstaan we onder geletterdheid van mbo-studenten en wat is het belang hiervan?
- Hoofdstuk 2.

2. Hoe is het gesteld met geletterdheid op het mbo in Nederland en specifiek in Zuid-Holland?
- Hoofdstuk 3.
3. Waarom ligt er een rol voor de bibliotheek op het gebied van geletterdheid op het mbo?
- Hoofdstuk 4.
4. Wat is de huidige bijdrage van de bibliotheek aan leesbevordering op het mbo in Nederland en in Zuid-Holland? – Hoofdstuk 5.
5. Wat kunnen bibliotheken doen om hun aanbod voor het mbo in Zuid-Holland te verbeteren?
- Hoofdstuk 6.

1.3 Methode van onderzoek

Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen heeft Probiblio gekozen voor deskresearch en expert interviews als methoden van onderzoek.

Desk Research

Probiblio heeft hiervoor informatie verzameld uit bestaande onderzoeken, beleidsstukken, papers en artikelen die betrekking hebben op bovenstaande onderzoeksvragen waarbij zowel is gekeken naar het onderwerp in zijn algemeenheid als naar de specifieke situatie in Zuid-Holland.

Expertinterviews

Om inzicht te krijgen in hoe de aanpak van geletterdheid op het mbo door bibliotheken goed vormgegeven kan worden zijn interviews gehouden met de volgende personen:

- Adriaan van Langedonk, programmacoördinator van Kunst van Lezen;
- Peter van Duijvenboden, coördinator projectontwikkeling en innovatie bij Stichting Lezen;
- Jeroen Ernst, doelgroepen specialist en leesconsulent bij Bibliotheek Zoetermeer.

2 Omschrijving en belang van geletterdheid onder mbo- studenten

In dit hoofdstuk geven we een nadere omschrijving van geletterdheid en meer specifiek wat we verstaan onder geletterdheid onder studenten aan het mbo en wat het belang is van geletterdheid in deze grote en zeer diverse groep studenten. Ook wordt een nadere omschrijving van het mbo gegeven.

2.1 Wat verstaan we onder en wat is het belang van geletterdheid?

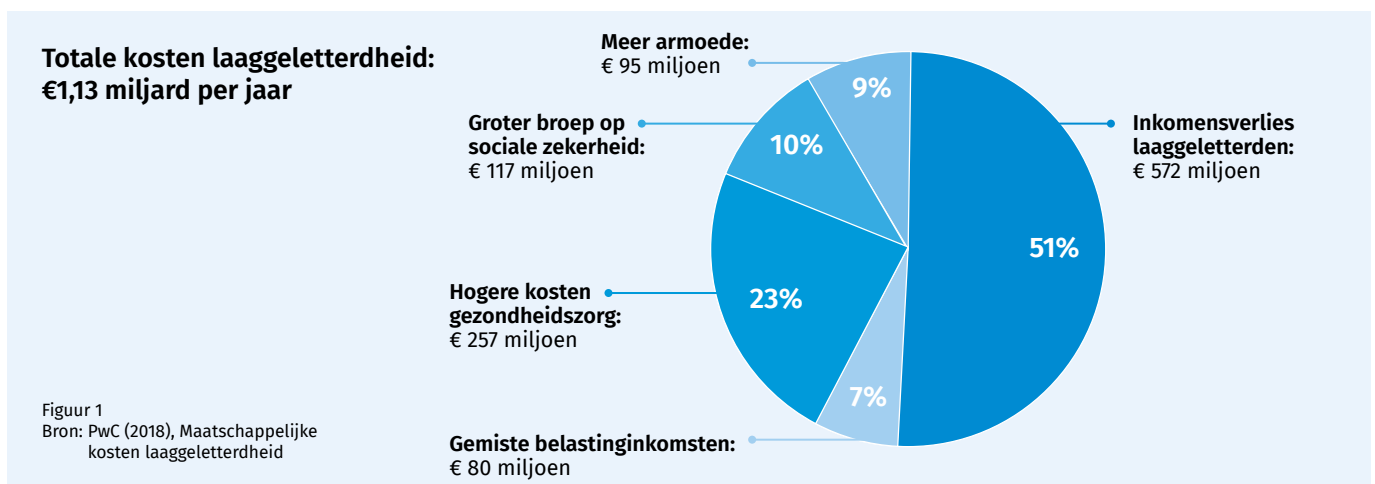
Voor meer informatie over laaggeletterdheid in Zuid-Holland en de gevolgen daarvan, verwijzen wij naar onze [thema-rapportage laaggeletterdheid](#) uit 2018. In deze paragraaf volgt een korte samenvatting hiervan.

Op Wikipedia vinden we de volgende omschrijving van geletterdheid:

- **Via taal kunnen communiceren en informatie verwerken.**
- **Met cijfermatige en grafische gegevens kunnen omgaan.**
- **Gebruik kunnen maken van ict (waaronder internet en multimedia).**

Indien men onvoldoende geletterd is, spreekt men van laaggeletterdheid. Stichting Lezen & Schrijven hanteert hiervoor de volgende definitie¹: *Laaggeletterdheid is een overkoepelende term voor mensen die grote moeite hebben met lezen, schrijven en het begrijpen en toepassen van informatie. Zij beheersen het minimale niveau om volwaardig in de Nederlandse maatschappij te kunnen functioneren niet. Dat niveau is door de overheid vastgesteld op eindniveau vmbo of niveau mbo-2/3 (niveau 2F binnen de Standaarden en eindtermen volwasseneneducatie).*

Mensen die laaggeletterd zijn, zijn vaak geen anal-fabeten. Ze kunnen lezen en schrijven maar hebben dusdanig moeite met taal, en vaak ook met rekenen en ict², dat ze moeilijk kunnen meekomen in de samenleving. Laaggeletterdheid heeft grote gevolgen voor individuen maar het is ook een maatschappelijk probleem doordat laaggeletterden minder vaak werk hebben, minder vaak maatschappelijk actief zijn en vaker een slechtere gezondheid hebben en in armoede leven. In opdracht van Stichting Lezen & Schrijven heeft PricewaterhouseCoopers (PwC) de kosten van laaggeletterdheid voor de samenleving onderzocht³:

Naast de gevolgen die laaggeletterdheid heeft voor individuen, gezinnen en maatschappij is er ook de verontrustende ontwikkeling dat laaggeletterdheid de afgelopen jaren toeneemt. Hier zijn meerdere verklaringen voor: vergrijzing, nieuwkomers en een taalachterstand onder jongeren⁴.

Als we ons beperken tot de laatste groep blijkt dat er nog steeds veel jongeren van school gaan met te lage basisvaardigheden. De Onderwijsinspectie meldt in 2018 dat de laatste jaren steeds meer leerlingen van de basisschool komen die niet goed kunnen lezen of rekenen. Dit wordt bevestigd door het PISA-2018 onderzoek⁵. Nederlandse leerlingen van 15 jaar scoren lager op leesvaardigheid dan alle voorgaande jaren en voor het eerst ook lager dan het gemiddelde van de deelnemende 15 EU-landen. Verder heeft 24% van alle 15-jarigen in Nederland een leesniveau waarbij zij een verhoogd risico lopen om op latere leeftijd onder de noemer 'laaggeletterd' te vallen. Daarnaast is het leesplezier in 2018 ten opzichte van 2009 verder afgenomen. 60% van de leerlingen geeft in PISA-2018 aan alleen te lezen als het moet of om informatie op te zoeken wanneer dat nodig is. Bijna de helft van de 15-jarigen vindt lezen tijdverspilling. Dit is verontrustend omdat taalvaardigheid essentieel is voor het succes van jongeren in hun opleiding en de daaropvolgende loopbaan en belangrijk is voor een leven lang ontwikkelen en een actieve deelname aan de samenleving.

2.2 Belang geletterdheid op het mbo

Jaarlijks volgen rond een half miljoen studenten onderwijs op het mbo. In 2018-2019 betreft het 507.900 personen in Nederland waarvan 102.000 in Zuid-Holland. Het gaat dus om een grote groep jongeren en jongvolwassenen. Zij worden daarbij voorbereid op de arbeidsmarkt, de samenleving en een eventuele vervolgopleiding. Het betreft grotendeels jongeren tussen 16 en 24 jaar. 40% van de beroepsbevolking wordt opgeleid op het mbo (bron: mboraad.nl).

Het mbo is, gezien de leeftijd van leerlingen die instromen en het feit dat velen van hen na het mbo aan het werk gaan, de laatste 'halte' voor een preventieve aanpak van laaggeletterdheid onder jongeren en jongvolwassenen. Het mbo kan voor veel jongeren gezien worden als de laatste periode waarin gestuurd kan worden op taalverbetering om hen zo goed mogelijk voor te bereiden op deelname aan de maatschappij. Het belang van een preventieve aanpak van laaggeletterdheid schuilt in het feit dat curatief ingrijpen op latere leeftijd lastiger en kostbaarder is dan preventief op jongere leeftijd aan de slag te gaan. Bovendien bereik je met een curatieve aanpak slechts een klein

deel van de laaggeletterden terwijl een preventieve aanpak zich richt op het voorkomen dat er laaggeletterden bijkomen. Een enkel curatieve aanpak kan het probleem van laaggeletterdheid nooit oplossen en zelfs niet voorkomen dat het groter wordt zoals de afgelopen jaren is gebeurd (zie paragraaf 2.1).

2.3 Een omschrijving van het mbo

Om een beeld te krijgen van geletterdheid op het mbo is het van belang eerst inzicht te hebben in hoe het mbo in elkaar steekt. Dat wordt in deze paragraaf beschreven.

2.3.1. Structuur mbo

Het mbo biedt een grote keur aan opleidingen met 500 kwalificaties in vier hoofdsectoren:

- zorg, welzijn, cultuur en sport,
- techniek en bouw,
- groen en dier,
- economie, handel en ICT.

In het schooljaar 2018-2019 is op 63 scholen mbo-onderwijs verzorgd via:

- **regionale opleidingscentra** (roc's, een breed opleidingsaanbod voor verschillende beroepssectoren, ca. 90% van de mbo studenten, grote organisaties olopend tot 20.000 studenten, valt onder ministerie van OCW);
- **agrarische opleidingscentra** (aoc's, leiden op voor beroepen in de groene sector (natuur, voeding en milieu); ca. 5% van de mbo-studenten, gemiddeld 2000 studenten per aoc, valt onder het ministerie van EZ);
- **vakscholen** (verzorgen opleidingen voor één specifiek beroepenveld, bijvoorbeeld in het havenbedrijf), ca. 5% van de mbo studenten, gemiddeld 2000 studenten per vakschool, valt onder ministerie van OCW).

Binnen het mbo wordt nog onderscheid gemaakt tussen:

- **beroepsopleidende leerweg** (bol, 74% van de studenten in 2018-2019): theoretisch georiënteerd, studenten gaan naar school en combineren dit met een stage);
- **beroepsbegeleidende leerweg** (bbl, 24% van de studenten in 2018-2019): praktisch georiënteerd, studenten combineren werken met leren door indiensttreding bij een erkend leerbedrijf, gemiddeld 4 dagen per week).

In het algemeen zijn mbo medewerkers onder te brengen in één van de volgende vier organisatielagen:

- het college van bestuur (strategisch bestuur),
- sectordirecteuren, collegedirecteuren, domein-

- directeuren en stafmanagers (tactisch management),
- teammanagers, teamleiders, afdelingsmanagers (operationeel management),
- docenten, coaches, leertrajectbegeleiders, onderwijsondersteuners, staf- en operationele medewerkers (uitvoerend niveau).

2.3.2. Niveaus

Het mbo onderscheidt opleidingen op vier kwalificatieniveaus⁶:

Niveau 1: Entreeopleiding

Jongeren vanaf 16 jaar zonder een startkwalificatie, kunnen hier een opleiding volgen. De nominale studieduur is een jaar. Daarna kan doorstroom naar een basisberoepsopleiding (niveau 2) of uitstroom naar de arbeidsmarkt plaatsvinden. De student kan dan aan de slag in assisterende functies zoals assistent-schilder of horeca-assistent.

Niveau 2: Basisberoepsopleiding

Een basisberoepsopleiding is een één- tot tweejarige studie die opleidt voor uitvoerende en praktische

banen, zoals kapper of lasser. Hierna is doorstroom naar een vakopleiding mogelijk.

Niveau 3: Vakopleiding

Een vakopleiding is een twee- tot driejarige studie die studenten opleidt tot zelfstandig beroepsbeoefenaar waarbij zij uitvoerend werk zullen verrichten, bijvoorbeeld als automonteur of verzorgende. Na een vakopleiding is doorstroom mogelijk naar een middenkader- of specialistenopleiding.

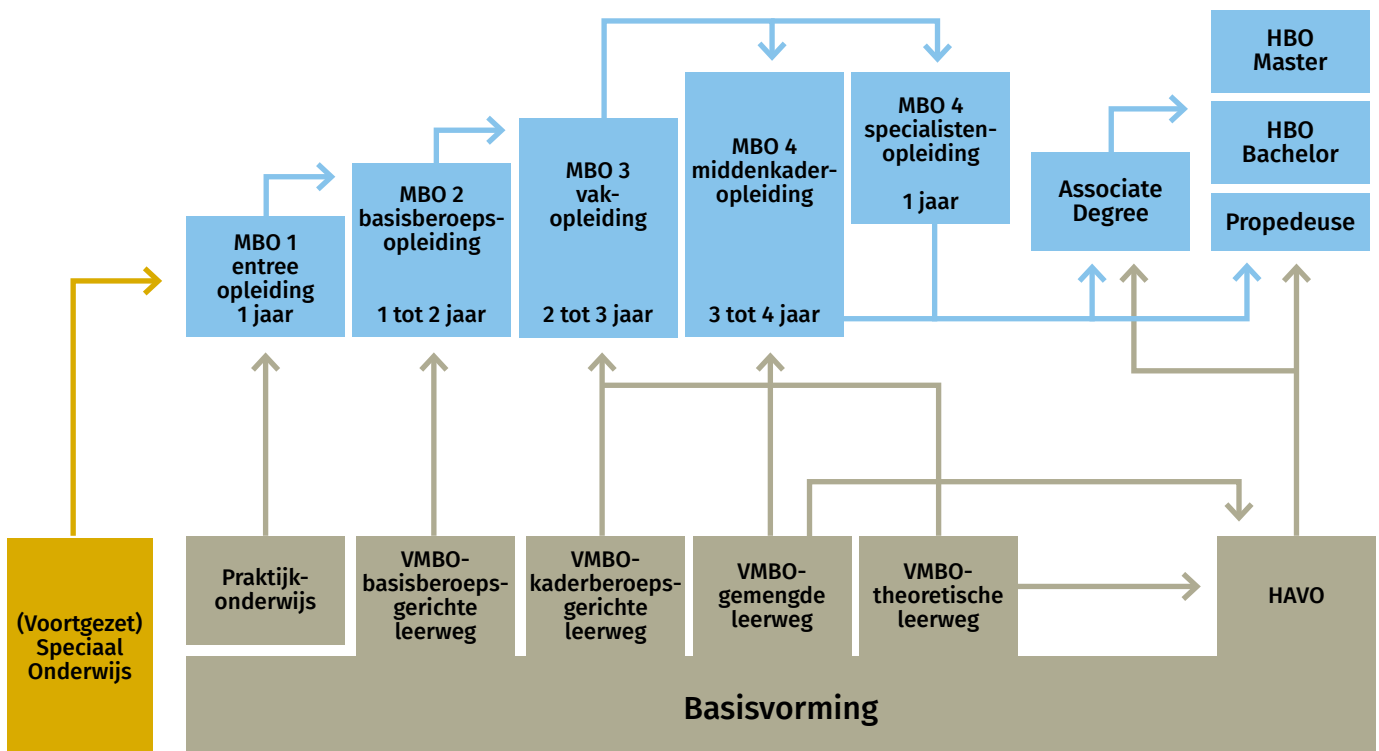
Niveau 4: Middenkaderopleiding

Dit is een drie- tot vierjarige studie die opleidt tot zelfstandig uitvoerend werk waarbij de afgestudeerde breed inzetbaar is, bijvoorbeeld als filiaalbeheerder of activiteitenbegeleider. De opleiding geeft toegang tot het hbo.

Specialistenopleiding

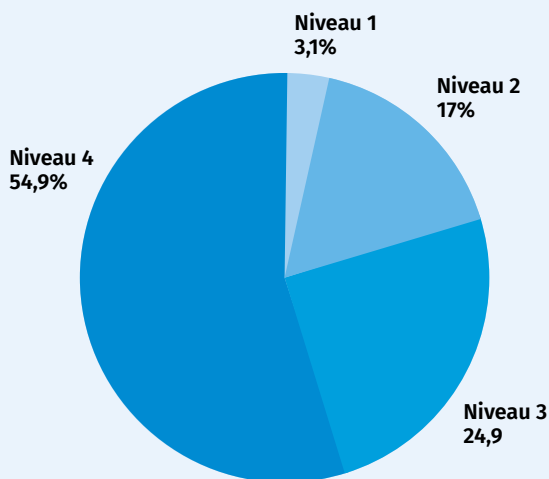
Dit is een éénjarige kopstudie waarmee gestart kan worden na afronding van een vakopleiding voor eenzelfde of vergelijkbaar beroep. Hierna behoort doorstroom naar het hbo tot de mogelijkheden.

Overzicht mbo

Figuur 2
bron: lerenwerken.nl/ik-ben-werkzoekende-werknemer-scholier/opleidingsniveau

Percentage studenten per kwalificatieniveau op het mbo, schooljaar 2018-2019

Figuur 3
Bron: [De MBO Raad](#)

2.3.3. Mbo en arbeidsmarkt

Na het mbo kunnen studenten doorstromen naar een vervolgopleiding of naar de arbeidsmarkt. De aantrekkelijke arbeidsmarkt zorgde sinds 2014 voor een dalend werkloosheidscijfer tot gemiddeld 4% voor mbo-gediplomeerden (2018, cbs). In Nederland als geheel is dit 3,5%. Hoe hoger het diplomaniveau, hoe lager het werkloosheidspercentage. Ook de leerweg is een factor: De werkloosheid onder bbl-gediplomeerden is 2% en onder bol-gediplomeerden 5%⁷. Schoolverlaters met een diploma op niveau 1 of 2 hebben het vaakst problemen om werk te vinden, m.u.v. bbl-niveau 2. Voor niveau 1 (entree) ligt de werkloosheid op 15% voor bol-studenten en op 9% voor bbl'ers; voor niveau 2 is dat respectievelijk 8% en 2%⁷. Voor gediplomeerden in opleidingen op dit niveau, zoals bijvoorbeeld administratief medewerker en ICT-medewerker, is het arbeidsmarktperspectief ongunstig. De werkzaamheden die bij dit niveau en deze opleidingen passen zijn niet meer aanwezig, of zijn geautomatiseerd.

2.4 Taalbeheersing en taalniveaus op het mbo

2.4.1. Invoering Referentiekader taal⁸

Op 1 augustus 2010 is de Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen van kracht geworden. Het Referentiekader taal bestaat uit vier fundamentele niveaus (1F, 2F, 3F en 4F) waarvoor kennis en vaardigheden met betrekking tot de Nederlandse taal worden beschreven. Niveau 2F wordt beschouwd als het algemeen maatschappelijk niveau dat nodig is om zonder problemen te kunnen participeren in de maatschappij. Een volwassene die niveau 2F niet haalt

wordt beschouwd als laaggeletterd. Met de invoering van de wet zijn deze referentieniveaus aan verschillende onderwijsniveaus gekoppeld waarbij bij afronding van de opleiding het desbetreffende niveau moet zijn gehaald:

Onderwijsniveau	Referentieniveau taal
Basis- en speciaal onderwijs en Praktijkonderwijs	1F
Vmbo en Mbo 1, 2 en 3	2F
Havo en Mbo 4	3F
Vwo	4F

Tabel 1: Koppeling referentieniveaus taal aan onderwijsniveau

Deze eis is verplicht, onafhankelijk van het beroep waarvoor studenten worden opgeleid. De referentieniveaus helpen onderwijsinstellingen om transparante taaldoelen te stellen. De beschrijvingen in het Referentiekader zijn functioneel en richten zich op het gebruik van de taal. Zo wordt aangegeven welk soort teksten bij een bepaald niveau past, welke taken studenten daarbij moeten kunnen uitvoeren en welke kenmerken van de taakuitvoering passend zijn. Er wordt onderscheid gemaakt tussen mondelinge taalvaardigheden (luisteren, spreken en gesprekken), leesvaardigheid, schrijfvaardigheid en taalverzorging (o.a. spelling, interpunctie en grammatica).

Bij referentieniveau 2F zijn de eisen dat de student:

- beschikt over voldoende woorden om zich te kunnen uiten, redelijk en vloeiend een probleem kan verhelderen en informatie kan vragen, verzamelen, verwerken en geven;
- instructieve teksten en betogende teksten kan lezen net als eenvoudige adolescentenliteratuur;
- de hoofdgedachte van een tekst kan weergeven en relaties kan leggen tussen tekstdelen en die kan evalueren en beoordelen;
- samenhangende teksten kan schrijven met een eenvoudige, lineaire opbouw, over uiteenlopende en vertrouwde onderwerpen. De tekst bevat een volgorde met inleiding, kern en slot;
- nog niet alle spellingsproblemen beheerst maar wel kennis heeft van de lijdende, bedrijvende en vragende vorm, en moeilijke gevallen van de persoonsvorm beheerst.

2.5

Samenvatting hoofdstuk 2

De overheid heeft een niveau van leesvaardigheid vastgesteld dat geldt als het minimum om volwaardig in de Nederlandse maatschappij te kunnen functioneren: referentieniveau 2F. Volwassenen die dit niet halen, gelden als 'laaggeletterd'. Bij jongeren tot 18 jaar spreken we van een 'taalachterstand'. Niveau 2F is het minimum taalniveau vastgesteld voor mbo-niveaus 1, 2 en 3. Voor niveau 4 is dit 3F.

De structuur van het mbo is complex en de studentenpopulatie zeer divers. Het mbo kent bijna 500 kwalificaties en circa 90% van de mbo-studenten zit op een roc: grote instellingen, oplopend tot 20.000 studenten, met een complexe organisatiestructuur. De opleidingen zijn onderverdeeld in 4 kwalificatieniveaus, niveau 1 tot en met 4, en 2 leerwegen: de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl).

Op het mbo treffen we zowel jongeren zonder vooropleiding met regelmatig een problematische achtergrond aan (niveau 1) als jongeren die worden opgeleid tot gespecialiseerde vaklieden met, doorgaans, een goede kans op werk (niveau 3 en 4). Vanwege deze diversiteit verschilt binnen het mbo ook de mate van geletterdheid en de problemen waar deze studenten tegenaan lopen op het gebied van geletterdheid nogal.

Taalvaardigheid is essentieel is voor het succes van de student in zijn/haar opleiding, loopbaan en actieve deelname aan de samenleving. Het is daarom belangrijk om ernaar te streven dat studenten die van het mbo afkomen ook daadwerkelijk minimaal niveau 2F beheersen. Het mbo is, gezien de leeftijd van leerlingen die instromen en het feit dat velen van hen na het mbo aan het werk gaan, de laatste 'halte' voor een preventieve aanpak van laaggeletterdheid onder jongeren en jong volwassenen. Gezien de omvang van deze groep, ca. een half miljoen studenten in Nederland die jaarlijks een mbo opleiding volgen, waarvan een vijfde in Zuid-Holland, is dit naast leeftijd ook qua omvang een belangrijke groep voor bestrijding van laaggeletterdheid in de samenleving.

3

Hoe is het gesteld met de geletterdheid onder mbo-studenten

In dit hoofdstuk wordt geïnventariseerd hoe het is gesteld met de geletterdheid onder mbo-studenten. Eerst voor Nederland als geheel en daarna voor Zuid-Holland.

3.1 De situatie in Nederland

In een grootschalig internationaal OESO-Onderzoek naar basisvaardigheden van volwassenen is in 2012 vastgesteld dat Nederland 1,3 miljoen laaggeletterden telt in de leeftijd van 16 – 65 jaar waarvan een groot deel zowel laaggeletterd als laaggecijferd is⁹. Dat is 11,9% van de beroepsbevolking. De meerderheid van deze laaggeletterden heeft een mbo-opleiding¹⁰. Eén op de vijf studenten verlaat het mbo zonder startkwalificatie, dus zonder diploma op minimaal niveau 2. Ongeveer een op de zes studenten verlaat het mbo zelfs zonder een diploma, dus ook geen diploma op niveau 1¹¹. Mannelijke studenten en studenten uit een armoedeprobleem cumulatiegebied lopen een groter risico om uit te stromen zonder diploma. Bij opleidingen in de beroepsopleidende leerweg (bol) vallen meer studenten uit dan in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl).

Bovenop bovenstaande cijfers komt het feit dat afnemende interesse in lezen, dalende leesvaardigheid van leerlingen en de toenemende laaggeletterdheid in Nederland in diverse onderzoeken zijn vastgesteld en een bron van zorg is. Risicogroepen op laaggeletterdheid zijn vooral studenten aan het beroepsonderwijs. Veel mbo-studenten kampen met een taalachterstand. Zo presteerde ruim een derde van de mbo-niveau 2 en 1 op de 7 van de mbo-niveau 3 examenstudenten onder niveau 2F in 2015 (recentere cijfers niet beschikbaar)⁹. Maar ook voor de grote groep die net aan wel op niveau 2F presteert, geldt dat als ze vervolgens niet aan het werk gaan of gaan werken in een praktisch beroep (met weinig lezen/

schrijven/rekenen) er een hoog risico is dat ze relatief snel vervallen in laaggeletterdheid. Verder zien we dat slechts 65% van de werkgevers de recent afgestudeerde mbo'ers goed tot zeer goed beoordeelt op taal- (en reken)vaardigheden¹⁰.

Veel mbo-studenten is het in het primair en voortgezet onderwijs niet gelukt hun taalvaardigheid voldoende te ontwikkelen. Zij hebben vaak negatieve ervaringen opgedaan met Nederlands, wat resulteert in een beperkte motivatie voor het vak⁸. Dit betekent dat voor deze studenten het lezen van boeken van huis uit minder vanzelfsprekend is terwijl uit onderzoek juist naar voren komt dat structurele aandacht voor vrij lezen en vrijetijdslezen op school en thuis leidt tot een positief effect op de taalontwikkeling van studenten (zie ook paragraaf 4.3). Over het algemeen wordt binnen het beroepsonderwijs evenwel weinig tijd ingeruimd voor het vak Nederlands, gemiddeld 1 tot 2 uur per week. Leesvaardigheid is in het middelbaar beroepsonderwijs hoger op de agenda komen te staan door de invoering van de referentiekaders en het centraal examen Nederlands. Maar het onderwijs in het mbo focust de beperkte tijd van 1 tot 2 uur per week in de praktijk vaak alleen op het instrumenteel lezen van korte zakelijke teksten.

3.2 Wat is de situatie in Zuid-Holland?

Van de ruim half miljoen mbo-studenten in Nederland gaat een vijfde naar het mbo in Zuid-Holland, ruim 100.000. Met andere woorden, een groot deel van de mbo-studenten in Nederland bevindt zich in Zuid-Holland. Daarnaast zagen we hierboven in paragraaf 3.1 dat een aanzienlijk deel van de studenten aan het mbo het taalniveau 2F niet haalt en daarmee een taalachterstand heeft. Verder is het risico op laaggeletterdheid in Zuid-Holland relatief hoog. Het in paragraaf 3.1 vermelde OESO-onderzoek naar basis-

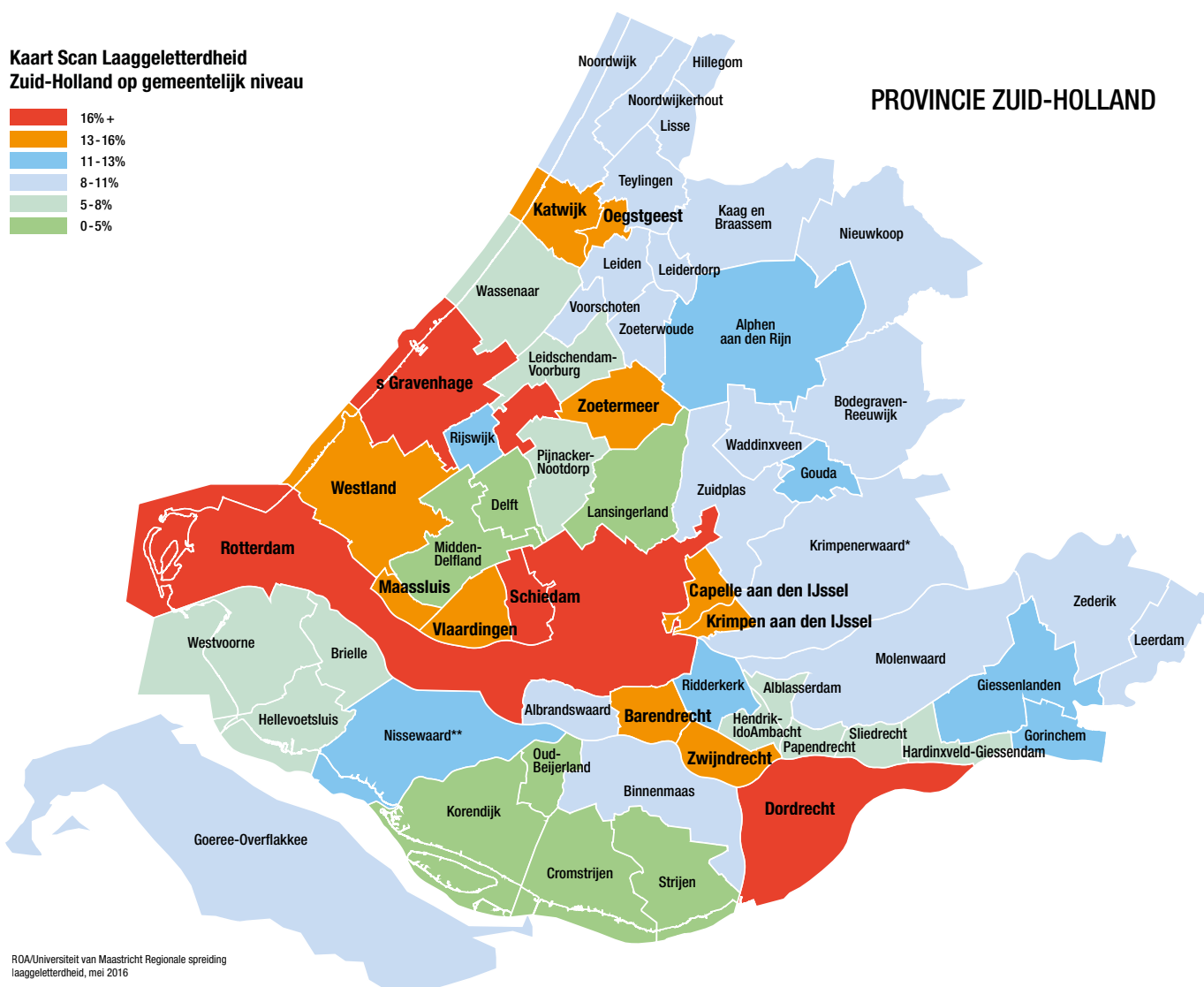
vaardigheden van volwassenen met resultaten voor Nederland als geheel is door het ROA (Universiteit Maastricht) vertaald naar provincies en gemeenten met als doel de regionale spreiding van laaggeletterdheid in Nederland inzichtelijk te maken middels schattingen van laaggeletterdheid op gemeentenniveau¹². Voor Zuid-Holland komen zij uit op een geschat percentage van 15% laaggeletterdheid onder de beroepsbevolking. Zuid-Holland komt hiermee, procentueel gezien, op de tweede plaats achter Flevoland (16,2%). Echter, absoluut gezien betekent dit rond de 350.000 laaggeletterden in de beroepsbevolking in Zuid-Holland waarmee dit de provincie is met verreweg de meeste laaggeletterden in Nederland.

Dit betekent dat de kans dat een mbo-student in Zuid-Holland uit een gezin komt met (een) laaggeletterde ouder(s) groter is dan gemiddeld in Nederland wat het vrij(etijds)lezen thuis negatief beïnvloedt en daarmee ook de geletterdheid van deze jongeren (zie ook onze themapublicatie 'Geletterdheid jeugd 7-12 jaar', 2019).

3.3 Samenvatting hoofdstuk 3

Leesbevordering krijgt voorsnog weinig aandacht op het mbo in Nederland en in Zuid-Holland alhoewel de roep hierom groter wordt en er referentieniveaus en examens Nederlands zijn ingevoerd. Geletterdheid onder mbo-studenten is voor de provincie Zuid-Holland een aandachtspunt gezien:

- Het hogere niveau van laaggeletterdheid in Zuid-Holland.
- Het feit dat een grote groep op het mbo een taalachterstand heeft en het referentieniveau 2F niet haalt.
- De grote groep mbo-studenten in Zuid-Holland (een vijfde van alle mbo-studenten in Nederland).

Figuur 4 Laaggeletterdheid in de provincie Zuid-Holland. Bron: themapublicatie 'Laaggeletterdheid, Probiblio, 2018.

4

De rol van de bibliotheek op het gebied van geletterdheid op het mbo

In dit hoofdstuk kijken we naar waarom en hoe bibliotheken, waaronder bibliotheken in Zuid-Holland, een rol kunnen spelen in het bestrijden en voorkomen van taalachterstanden op het mbo.

4.1

De bibliotheek als expert op informeel leren

De Commissie Cohen geeft in 2014 in hun toekomstperspectief voor openbare bibliotheken een invulling aan de kerntaken van de bibliotheek¹³. Een belangrijk gegeven dat in dit toekomstperspectief wordt benadrukt is dat de bibliotheek laagdrempelig en voor iedereen toegankelijk is, zowel in stad, wijk als dorp. Deze laagdrempeligheid van de bibliotheek en het feit dat de bibliotheek op zoveel plekken aanwezig is maakt de bibliotheek tot een ideale samenwerkingspartner voor het onderwijs aangezien bijna overal waar een school staat er ook een bibliotheek in de buurt is.

Bibliotheken richten zich in de praktijk vooral op non-formeel en informeel leren door bijvoorbeeld workshops, cursussen en lezingen te organiseren en informatie te verstrekken. Dit 'informele' karakter, en omdat de bibliotheek openbaar is, maakt de bibliotheek geschikt om een aanvullende rol op zich te nemen ten opzichte van het 'formele' onderwijs. We hebben in hoofdstuk 3 gezien dat het formeel onderwijs op het mbo zich vooral richt op het lezen van zakelijke teksten en het instrumenteel lezen. De bibliotheek kan zich juist richten op het bevorderen van leesplezier en leesmotivatie en op het aanbod van een geschikte collectie.

4.2

Wettelijke taak van de bibliotheek en het actieprogramma 'Tel mee met Taal'

Het werken aan geletterdheid in de samenleving valt onder de volgende kerntaken van de bibliotheek,

genoemd in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob): Kennis & Informatie, Ontwikkeling & Educatie en Lezen & Literatuur. Het bevorderen van geletterdheid op het mbo, met name op de lagere niveaus, kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. In hoofdstukken 2 en 3 is het belang aangegeven van het voorkomen van taalachterstanden op het mbo in het kader van de preventie van laaggeletterdheid.

Dankzij gezamenlijke financiering van de ministeries van OCW, SZW en VWS is het actieprogramma 'Tel mee met Taal' landelijk beschikbaar ter ondersteuning van gemeenten en organisaties die zich samen met gemeenten willen inzetten voor de aanpak van leesbevordering, taalachterstanden en laaggeletterdheid. Binnen dit actieprogramma is via het actieplan 'Kunst van Lezen' leesbevordering onder kinderen en jongeren en de rol van de bibliotheek daarin hoog op de agenda gezet.

'Kunst van Lezen' kent drie programmalijnen:

BoekStart (0-4 jaar), de Bibliotheek op school (primair onderwijs en voortgezet onderwijs) en een landelijk dekkende voorziening van netwerken. Samenwerking tussen bibliotheken en andere organisaties (zoals gemeenten, scholen, kinderopvang etc.) staan hierin centraal. We zien dat hierin het mbo nog niet voorkomt. Echter, in 2015 is de motie Jadnanansing over het belang van leesbevordering in het mbo aangenomen. Naar aanleiding van deze motie zijn aanvullende leesbevorderingsinterventies opgenomen in het actieplan 'Tel mee met Taal'. Daarom is 'Kunst van Lezen' eind 2017 gestart met een aantal pilots om de aanpak de Bibliotheek op school te verbreden naar het mbo (hierover meer in paragraaf 4.4).

Voor 'Tel mee met Taal' is er inmiddels op basis van de eindexamen, een vervolgaanpak laaggeletterdheid geformuleerd voor 2020-2024. Deze omvat onder

andere de volgende punten voor leesbevordering die ook relevant zijn voor het mbo:

- Naast blijvend investeren in de leesbevordering via de doorgaande leeslijn voor 0-18 jaar dit de komende 5 jaar verder uitbreiden met de Bibliotheek op school beroepsopleiding, dus mbo, pabo en lerarenopleiding.
- Inzetten op samenwerking tussen bibliotheken op meer regionaal niveau: bijvoorbeeld met 3 of 4 bibliotheken samenwerken binnen een arbeidsmarktregio om een roc te bedienen.
- Het streven een landelijke lobby voor leesbevordering op gang te laten komen.
- Kwaliteit leesbevordering over de hele linie verbeteren door meer in te zetten op expertise, structureel geld en mensen beschikbaar te maken voor leesbevordering en een jaarlijkse kennisbijeenkomst.
- Nog meer richten op zwakke lezers (waaronder dyslexie en andere leesproblemen): kijken wat daar nog meer gedaan kan worden dan nu al gebeurt in samenwerking met Aangepast Lezen (KB) en stichting Passend Lezen.
- Een bibliotheek lidmaatschapscampagne.

Het belang van leesbevordering, en de rol van de bibliotheek daarin, wordt ondersteunt door het recente advies [‘Lees!, een oproep tot leesoffensief’](#) van de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur (juni 2019). Daarnaast is er [het actieplan](#) van de Taalunie waarin acties en aanbevelingen worden geformuleerd om te werken aan gesignaleerde knelpunten in het lesonderwijs. Ook werd op 3 december 2019 het nieuwe PISA-rapport gepresenteerd met alarmerende uitkomsten over leesvaardigheden van 15-jarigen in Nederland (zie paragraaf 2.1, p. 9). Naar aanleiding hiervan verscheen de [Kamerbrief ‘leesoffensief’](#) met daarin de reactie van minister van Engelshoven en minister Slob op het advies van de Onderwijsraad en Raad voor Cultuur. De ministers zeggen in deze brief, geholpen door de aanbevelingen van de raden, in actie te willen komen en een leesoffensief te starten. Hierbij willen ze op 4 punten extra inspanning plegen:

1. Leesplezier en leesmotivatie als onderdeel van het curriculum
2. Een actie-agenda voor een krachtiger en meer samenhangende leesaanpak
3. De belangrijke rol voor bibliotheken
4. Een breder en diverser aanbod van jeugdboeken.

“Het onderwijs wordt steeds meer geadresseerd om wat te doen met lezen en leesbevordering: denk aan het rapport ‘Lees!’ van de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur en het rapport ‘begrijpend lezen’ van de Taalunie. Zorg als bibliotheek dat je betrokken bent/ blijft als partij en je expertise kan bijdragen en dat je niet gepasseerd wordt.”

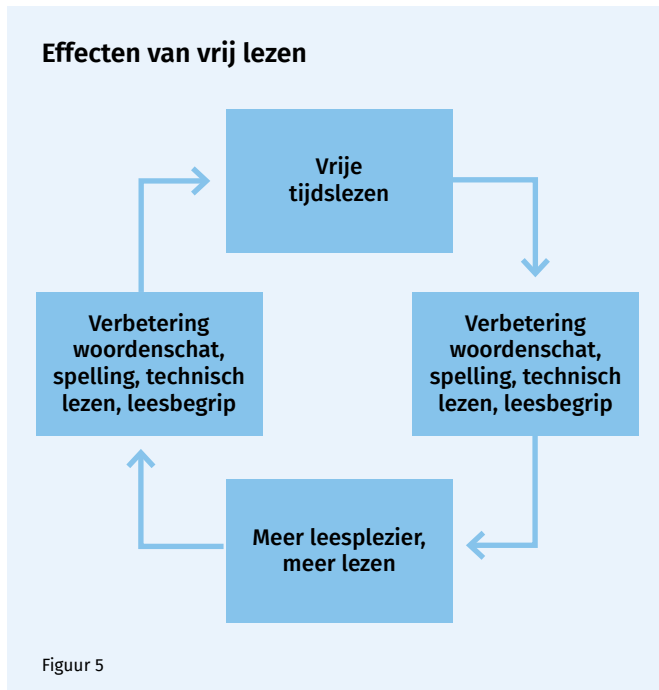
Adriaan Langendonk, programmacoördinator van Kunst van Lezen

4.3 Het belang van vrij lezen en leesbevordering voor het mbo

Leesvaardigheid maakt onderdeel uit van de centrale examens Nederlands op het mbo. Maar gezien de beperkte tijd worden studenten vaak doelgericht op de examens voorbereid. Daarbij wordt de studenten een keur aan korte, zakelijke teksten geboden, vergezeld van een aantal (meerkeuze-)vragen. Er is weinig stimulans om boeken en langere teksten te lezen, wat de studenten dan ook weinig doen. Ook is op het mbo een schoolbibliotheek minder vanzelfsprekend dan op het havo of vwo. Echter, uit veel onderzoeken blijkt het positieve effect van vrij lezen en leesbevordering voor iedereen.

Een grootschalig wetenschappelijk onderzoek naar dit onderwerp is uitgevoerd door de onderzoekers Suzanne Mol en Adriana Bus¹⁴. Zij analyseerden 85 internationale studies naar voorlezen, vrijetijdslezen en taalontwikkeling. De studies hebben betrekking op 6.636 kinderen en jongeren in de leeftijd van 2 tot 22 jaar. Door deze studies naast elkaar te leggen konden de onderzoekers een beeld samenstellen van de bijdrage van voorlezen en vrijetijdslezen aan de taalontwikkeling over de gehele periode van voor school tot hoger onderwijs. Ze concluderen dat kinderen en jongeren die veel lezen in hun vrije tijd hoger scoren dan niet-lezende leeftijdgenoten op toetsen voor woordenschat, leesbegrip, technisch lezen, spelling en basisvaardigheden van lezen (zoals alfabetkennis en fonologisch bewustzijn). Het bijzondere is dat deze effecten zich tegelijkertijd voordoen. Met andere woorden, lezen heeft een integraal effect op de taalontwikkeling, waarvan diverse taaldomeinen tegelijkertijd profiteren. Het effect van lezen is duidelijk zichtbaar op alle leeftijden.

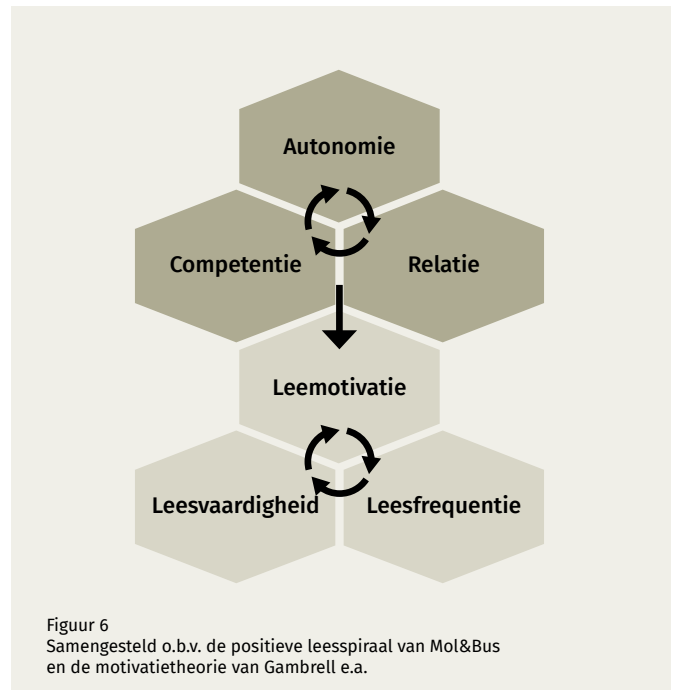

Erna van Koeven stelt het volgende¹⁵: *vrij lezen, een aanpak waarbij studenten zelfstandig lezen in zelfgekozen boeken, lijkt voor het mbo een zinvolle manier om te werken aan het taalniveau van studenten. Het kan als kansrijk worden gezien voor de leesontwikkeling en de persoonlijke en sociale ontwikkeling wanneer het lezen doelgericht is en als studenten zelf kunnen kiezen uit een divers en motiverend tekstaanbod (inclusief luisterboeken en digitale boeken).*

4.4 Leesmotivatie als basis van de aanpak van leesbevordering op het mbo

Voor het vergroten van de leesmotivatie van studenten is een aantal aspecten belangrijk. Ten eerste moet de student autonomie ervaren. Door de student medeverantwoordelijk te maken, het belang in te laten zien van lezen en keuzevrijheid te geven in wat hij/zij leest, zal hij/zij eerder gemotiveerd raken. Daarnaast is het van belang dat de student zich competent voelt. De juiste tekst, op het juiste niveau, positieve feedback en heldere werkinstructies zijn hierin essentieel. Daarbij is een sociale verbondenheid of relatie belangrijk. Dit kan bijvoorbeeld gestimuleerd worden “door middel van interacties over boeken met leeftijdgenoten, leerkrachten of gezinsleden” of leesconsulent.¹⁶

Lezen dient niet verplicht te zijn of gekoppeld te worden aan beloning. Vrij lezen, moet ook echt vrij lezen zijn: *letterlijk ‘lezen in alle vrijheid’, met de vrijheid om door te lezen, te stoppen, erover te praten, erover te zwijgen, enzovoort, zonder wat voor verplichting dan ook. En een beloningssysteem, zo blijkt uit onderzoek, heeft in de meeste gevallen alleen effect zolang*

*de beloning duurt.*¹⁷ Toegang tot een aansprekende collectie, een collectie op het juiste niveau en één die aansluit bij de interesses en de belevingswereld van de studenten is hierbij essentieel. Dit vraagt om een goed ingerichte en professioneel gerunde schoolbibliotheek en/of mediatheek en een goede samenwerking met de plaatselijke bibliotheek.¹⁷

Met een collectie alleen ben je er nog niet. De student moet het juiste boek kunnen vinden. Personeel met de juiste expertise en kennis over boeken kan de student hierbij helpen, denk hierbij aan een leesconsulent vanuit de bibliotheek. Door in te spelen op de interesses van de student, is er voor iedere student een geschikt boek te vinden. Wanneer de student dat boek heeft gevonden, is er nog een essentiële voorwaarde: leestijd. De student moet tijd krijgen om vrij te kunnen lezen. Het omgaan met boeken moet als vanzelfsprekend onderdeel van iedere lesdag beschouwd worden.¹⁷

Steeds vaker klinkt de roep vanuit het mbo om aandacht te besteden aan lezen voor het plezier en klopt een mbo-instelling met een gerichte hulpvraag aan bij de bibliotheek. De praktijk laat zien dat er soms al kleine initiatieven binnen een school opgestart worden: een docent leest voor aan zijn/haar studenten, een andere docent bezoekt de bibliotheek met één klas en weer een ander heeft een eigen kleine boekenkast in de klas. Docenten op het mbo zien het belang van leesplezier vaak wel, maar weten niet altijd wat ze hier op een gestructureerde manier mee kunnen en moeten. Dit is een rol die de bibliotheek kan pakken. Wanneer mbo-instelling, de bibliotheek(en) en de gemeente(n) hun handen ineenslaan, kunnen

studenten op het mbo gemotiveerde lezers worden. Gemotiveerde lezers worden door meer te lezen steeds beter in taal, waardoor het verplichte niveau 2F voor meer studenten werkelijkheid zal worden. We weten dat het nodig is het lezen te onderhouden om laaggeletterdheid op lange termijn te voorkomen. Leesplezier stimuleren kan dus ook bijdragen aan het onderhouden van het taalniveau wanneer de student van school gaat.

Het organiseren van de randvoorwaarden zoals een positief leesklimaat en een leesroutine waarin autonomie en competentie een plek krijgen, kost tijd en inspanning. Hierin is structurele samenwerking op leesbevordering essentieel waarbij de bibliotheek een belangrijke rol speelt met een collectie en de expertise op het gebied van leesbevordering.

“In het mbo is het curriculum vooral gericht op vaktaal en daarmee op functionele en zakelijke teksten. In bijv. het havo/vwo wordt veel meer ingezet op vrij lezen, leesplezier en leesbevordering. Dit is goed voor taalvaardigheid in het algemeen en is ook voor het mbo aan te bevelen.”

Peter van Duijvenboden, coördinator projectontwikkeling en innovatie bij Stichting Lezen

“Er moet altijd een bibliotheek verbonden zijn aan leesbevordering op een school.”

Adriaan Langendonk, programmacoördinator van Kunst van Lezen

4.5

Het programma de Bibliotheek op school

Het programma de Bibliotheek op school (dBos) is als onderdeel van het actieplan ‘Kunst van Lezen’ ontwikkeld door Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek. Het is een voorbeeld van een mogelijke invulling van een structurele samenwerking tussen de bibliotheek en het mbo. Binnen dit programma werkt de openbare bibliotheek structureel samen met de gemeente en school. De uitvoering wordt gefinancierd door de gemeente en ‘Kunst van Lezen’ met subsidie van de overheid. Soms krijgen bibliotheken extra geld uit preventie laaggeletterdheid (sociaal domein) gelden van de gemeente. Verder dragen bibliotheken en/of scholen meestal uit eigen middelen bij.

Samengevat komt het erop neer dat binnen de landelijke aanpak de lokale bibliotheek zorgt voor een hoogwaardige boekencollectie in de lokale school, voor een goede digitale lees- en leeromgeving en voor de expertise die nodig is om het leesplezier te bevorderen. Dit laatste gebeurt via de leesconsulent, een bibliotheekmedewerker die op school ondersteuning biedt. Het uiteindelijke doel is om de taalontwikkeling van de leerlingen te stimuleren. De structurele samenwerking tussen de school, gemeente en bibliotheek is hierbij een belangrijke succesfactor. Binnen het programma wordt de samenwerking vormgegeven via diverse, in het actieplan opgenomen richtlijnen. Voor meer informatie over de Bibliotheek op school verwijzen we naar onze *Themapublicatie geletterdheid jeugd 7-12 jaar* uit 2019.

Met dit programma hebben bibliotheken in Nederland en in Zuid-Holland al veel ervaring opgedaan met een structurele aanpak en samenwerking op het gebied van leesbevordering. Dit kan als goed voorbeeld dienen voor een leesbevorderingsaanpak op het mbo door bibliotheken in Zuid-Holland. In paragraaf 4.2 zagen we dat naar aanleiding van de motie Jadnanansing er in het schooljaar 2017-2018 een start is gemaakt met een aantal pilots van dBos in het mbo. Met deze pilots sluit ‘Kunst van Lezen’ aan bij de wenselijke doorgaande leeslijn: van BoekStart en dBos primair onderwijs en vmbo, nu ook naar het mbo. Net als in het primair onderwijs en het voorgezet onderwijs slaan bij dBos mbo de school, de lokale bibliotheek en wenselijk de gemeente de handen ineen voor dagelijks aandacht voor leesplezier en digitale geletterdheid op school en thuis.

“Er werd nog niets gedaan voor het mbo. De focus lag eerst op het vmbo, maar er kwamen steeds meer vragen vanuit het mbo, vooral vanuit de docenten zelf. Juist tegen docenten die al een warm hart voor leesbevordering hebben moesten we daarop zeggen: we doen nog niets. Ondertussen kwamen er referentie examens Nederlands waarvoor veel studenten niet slaagden. Een vaak gehoorde vraag betrof: “wat kunnen we nog meer doen om deze studenten wel het examen te laten halen?”. De Bibliotheek op school geeft een goed instrument om hierop in te spelen. Op een gegeven moment is de stap gemaakt om een aantal pilots van de Bibliotheek op school op te starten om zo kennis te maken met het mbo.”

Peter van Duijvenboden, coördinator projectontwikkeling en innovatie bij Stichting Lezen

4.6

Samenvatting hoofdstuk 4

De bibliotheek biedt een plek voor iedereen om (basis)vaardigheden aan te leren; ongeacht opleiding, etniciteit, oriëntatie of leeftijd. De bibliotheek richt zich hierbij op non-formeel en informeel leren in tegenstelling tot onderwijsinstanties die gericht zijn op het formeel leren. In het mbo zien we dat dat voor taalvaardigheid vooral gericht is op het instrumenteel lezen en het lezen van korte zakelijke teksten. De bibliotheek vormt daarom een goede aanvulling op het formele onderwijs op het mbo en kan hen helpen met collectie en kennis op het gebied van leesbevordering en leesplezier.

De eerste 3 kerntaken uit de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob), te weten Kennis & informatie, Ontwikkeling & educatie en Lezen & literatuur, geeft de bibliotheek ook een taak om te werken aan de geletterdheid van de samenleving. Hieronder valt ook de bestrijding van laaggeletterdheid.

Van belang bij bovenstaande is dat uit diverse onderzoeken blijkt dat leesbevordering een krachtig middel is voor het bevorderen van de taalontwikkeling van kinderen en jongeren. De bibliotheek heeft een belangrijke rol hierin met haar collectie en expertise op het gebied van lezen. Het actieprogramma 'Tel mee met Taal', dat in 2015 is opgezet, geeft hiervoor ook een aantal doelstellingen voor bibliotheken. Hieronder valt ook het programma de Bibliotheek *op school*, van 'Kunst van Lezen'. Inmiddels is er voor 2020-2024 een vervolgaanpak laaggeletterdheid geformuleerd binnen 'Tel mee met Taal' waarin het mbo een belangrijkere plaats inneemt.

Recente ontwikkelingen op het gebied van leesbevordering zijn ook van belang voor de rol die bibliotheken kunnen innemen. Zo komen de ministers Van Engelshoven en Slob met de kamerbrief van 3 december 2019, naar aanleiding van PISA-2108, met een reactie op het advies [Lees!, een oproep tot leesoffensief](#). Ze geven hierin aan een leesoffensief te gaan starten. Ook het recente [actieplan](#) van de Taalunie, met acties en aanbevelingen om te werken aan gesignaleerde knelpunten in het leesonderwijs, ondersteunt een structurele uitbouw van samenwerkingen tussen bibliotheek en onderwijs. Verder zien we dat mbo-instellingen vaker aankloppen bij de bibliotheek voor leesbevordering.

5

De huidige samenwerking tussen de bibliotheek en het mbo in Nederland en in Zuid-Holland

In dit hoofdstuk kijken we naar wat er momenteel gedaan wordt op het gebied van een structurele aanpak van leesbevordering op het mbo aan de hand van voorbeelden landelijk en in Zuid-Holland. Voor een overzicht van alle mbo's in Zuid-Holland in relatie tot het werkgebied van de basisbibliotheken in Zuid-Holland verwijzen we naar bijlage 1.

5.1 Praktijkvoorbeelden van een structurele aanpak van leesbevordering op het mbo

In het schooljaar 2017-2018 is er gestart, met stimuleringsubsidie vanuit 'Kunst van Lezen', met 3 pilots voor leesbevordering op het mbo. Inmiddels is dat uitgebreid naar 15 pilots in totaal, waarvan 2 in Zuid-Holland. 5 van de 15 pilots zijn inmiddels afgerond, 2 pilots worden in december 2019 afgerond en 8 nieuwe pilots zijn in september 2019 gestart in de provincies Noord-Brabant, Gelderland, Utrecht, Overijssel, Noord- en Zuid-Holland.

Zuid-Holland telt 15 mbo-instellingen waarvan 10 hoofdvestigingen (zie bijlage 1). In Zuid-Holland is er één pilot afgerond, namelijk die van BplusC met mboRijnland. De Bibliotheek Rotterdam is net gestart met een pilot met het Zadkine, het Techniek College Rotterdam (STC) en het Albeda College. De afgeronde pilot tussen Aventus en de bibliotheken CODA (Apeldoorn), Deventer en Graafschap (Zutphen) is mogelijk interessant voor Zuid-Holland aangezien Aventus ook een vestiging heeft in Bodegraven. Overige bibliotheken in Zuid-Holland geven aan dat als er een mbo in het werkgebied zit hier hoogstens incidenteel mee wordt samen gewerkt. Al bij al kunnen we stellen dat in Zuid-Holland nog weinig structureel samengewerkt wordt door bibliotheken met het mbo en er nog veel ruimte voor groei is.

Van 4 afgeronde pilots heeft 'Kunst van Lezen' praktijkbeschrijvingen gemaakt¹⁸. Eén daarvan is de pilot bij bovengenoemde Aventus. Van de afgeronde pilot tussen BplusC en mboRijnland in Zuid-Holland is geen praktijkbeschrijving gemaakt. Wel hebben we een interview gehouden met de leesconsulent die destijds voor BplusC werkte (zie bijlage 3, interview Jeroen Ernst).

Van bibliotheek BplusC, de Bibliotheek Rotterdam en van de pilot bij Aventus volgt hieronder een samenvatting van de pilots. Daarna volgt een samenvatting van de 3 overige pilots, buiten Zuid-Holland, waarvan een praktijkbeschrijving aanwezig is. Dit doen we omdat die een aanvullend beeld geven van een structurele aanpak van leesbevordering op het mbo. In hoofdstuk 6 zullen we op basis van, onder andere, deze casussen aanbevelingen doen voor een structurele aanpak van en samenwerking op leesbevordering op het mbo.

Pilots leesbevordering op het mbo in Zuid-Holland

Roc Aventus en Bibliotheken (Apeldoorn/Deventer/Zutphen)

Al enkele jaren merkten ze op het ROC Aventus dat de leesvaardigheid van hun niveau 2 studenten steeds meer te wensen overliet. "Uit allerlei publicaties en onderzoek kwam één remedie telkens naar voren: leeskilometers maken", aldus Astrid Eilert, mbo-doцент Nederlands. Eerst werden de boeken bij de kringloop gehaald en werd er in elke Nederlandse les een kwartiertje vrij lezen ingeroosterd. Toen de boeken niet aan bleken te slaan bij de studenten werd de hulp van de bibliotheek gezocht en werd de samenwerking een feit. Een wisselcollectie van 300 titels werd aangeschaft, voortaan staat er twee keer in de week een half uur vrij lezen op het rooster en is er

samen met de bibliotheek een leesplan opgesteld. Dit om te bepalen op welke activiteiten er worden ingezet en welke expertise vanuit de bibliotheek nodig is.¹⁹

BplusC Leiden en mboRijnland

Bibliotheek BplusC Leiden deed al workshops bij mboRijnland met als onderwerp interactief voorlezen voor studenten van de opleiding onderwijsassistent en pedagogisch medewerker. De betrokken docent op het roc was hier enthousiast over en wilde meer doen op het gebied van leesbevordering van deze studenten. Met behulp van de stimuleringsregeling is in december 2017 een samenwerking opgestart met als doel de studenten handvatten te geven voor hun werk later op het gebied van voorlezen, ze kennis te laten maken met de bibliotheek en hoe ze de bibliotheek kunnen gebruiken tijdens hun stage opdracht en om hun leesplezier en leesniveau te bevorderen.

De bestaande workshops Interactief voorlezen werden uitgebreid naar meer klassen en verder uitgediept. Onder andere met een bezoek aan de bibliotheek, themakisten voor het jonge kind en meer leesbevordering voor de studenten zelf. Alle docenten van de opleiding kregen een workshop 'De kracht van leesplezier'. De ervaringen met de studenten waren positief. Jeroen Ernst: *Qua leesbevordering zelf van de studenten, kreeg je het gevoel dat dit wel echt nodig is. Ik begon altijd met de vraag 'wie heeft er in de afgelopen drie maanden voor zichzelf een boek gelezen?'. Dan begonnen ze te lachen en het was dan leuk om daarover een gesprek met ze te hebben.*

In januari 2019 liep de pilot af en is er besloten om alleen door te gaan met de workshop interactief voorlezen. Dit omdat het niet gelukt is om genoeg draagvlak te realiseren voor een bredere invulling van de samenwerking binnen mboRijnland. De samenwerking werd bij de roc vooral gedragen door één docent en bij de bibliotheek door één leesconsulent. Dit was uiteindelijk niet voldoende om een structureel samenwerkingstraject te borgen. Leerpunt is dat inbedding en steun vanuit beleidsniveau echt een vereiste is.

Bibliotheek Rotterdam en het Zadkine, het Techniek College Rotterdam (STC) en het Albeda College Rijnland

De Bibliotheek Rotterdam is in mei 2019 begonnen met een behoefte onderzoek nadat er vanuit het Albeda College en het Zadkine vragen kwamen over hoe zij de studenten meer leesmotivatie konden bijbrengen. Dit was een mooi vertrekpunt voor een behoefteanalyse. Ook het Techniek College Rotterdam ging, uiteindelijk, in op het voorstel voor een kennismakinggesprek. Uit de gesprekken met deze drie mbo's kwam duidelijke

lijkt naar voren dat de docenten welwillend en enthousiast zijn over een samenwerking met de bibliotheek om gezamenlijk in te zetten op het bevorderen van leesplezier en daarmee de lees- en taalvaardigheid van de studenten te vergroten. Er is behoefte aan een actuele een passende collectie, leesbevorderende programma's, expertise bevordering bij docenten en een vast contactpersoon van de bibliotheek.

De samenwerking staat nog in de startblokken, maar zowel bibliotheek als scholen weten wat ze aan elkaar hebben. In november 2019 is er afgesproken dat op korte termijn in ieder geval twee activiteiten verzorgd kunnen worden; namelijk een bibliotheekbezoek en een biebescape. De gesprekken en planvorming over de overige ambities zijn in volle gang.

Pilots leesbevordering op het mbo in Nederland

Deltion College en Stadkamer (Bibliotheek Zwolle)

Vrij lezen is al sinds 2011 een begrip op het Deltion College. Met de start van de pilot de Bibliotheek op school mbo in 2017 is er een start gemaakt met vrij lezen 2.0: "leraren ontwikkelen betekenisvol en motiverend onderwijs door taal en lezen te koppelen aan burgerschapsthema's." Uit onderzoek is namelijk gebleken dat taalonderwijs motiverender en effectiever is naarmate het voor studenten contextrijker en betekenisvoller wordt.

Het Deltion werkt al jaren samen met Stadkamer en Rijnbrink, de provinciale ondersteuningsinstelling, voor wisselcollecties en een digitale bibliotheekcatalogus (aquabrowser). Alle studenten (en medewerkers) van het roc zijn lid van de bibliotheek en kunnen met hun studentenkaart boeken lenen. Dat kan in Stadkamer of elke andere bibliotheek in Overijssel, maar ook in de schoolmediatheek.²⁰

Koning Willem I College en Bibliotheek 's-Hertogenbosch

De bibliotheek kreeg vanuit diverse roc-opleidingen vragen binnen over lezen en leesbevordering. "Misschien kunnen we daar wat mee" dacht Anette Janssen, beleidsmedewerker educatie bij Bibliotheek 's-Hertogenbosch. De pilot de Bibliotheek op school was de uitgelezen manier om de samenwerking tussen het ROC en de Bibliotheek verder te brengen. De collegevoorzitter van het roc en de bibliotheekdirecteur tekenden een intentieverklaring en de pilot ging van start.

Voor drie opleidingen werd een start gemaakt met drie maatwerkcollecties, passend bij de interesses en het leesniveau van de studenten. Hierbij werd de mening en smaak van de student gevraagd en serieus genomen. "De schoolbibliotheek moet studenten verleiden tot lezen" dus er is gekozen

voor een aantrekkelijke ruimte met zitbankjes en zichtplanken waarop boeken goed uitgestald kunnen worden. Twee leesconsulenten (vanuit de bibliotheek) leiden studenten rond in de schoolbibliotheek en ondersteunen leraren om het fictie lezen verder invulling te geven. Want, zo vinden ze op het Koning Willem I College, vrij lezen is investeren in lange termijn doelen. Het doel is dan ook dat “vrij lezen een structureel deel van het curriculum wordt en dat deelnemende afdelingen daarover een visie document hebben”.²¹

Roc Midden-Nederland (Amersfoort) en Bibliotheek Eemland

Deze pilot richt zich op studenten van de opleiding pedagogisch medewerker en onderwijsassistent (PWO). Dit is een interessante groep omdat zij later gaan werken als pedagogisch medewerker of onderwijsassistent. Met dit werk kunnen zij op hun beurt een bijdrage leveren aan het terugdringen/voorkomen van laaggeletterdheid. Tijdens de opleiding moeten studenten ook wat leren over boeken, (voor)lezen en leesplezier. Voorlezen kwam maar kort aan bod in de lessen en dat is iets wat de studenten als eerste zelfstandig op de stage mogen doen. Reden genoeg om een samenwerking tussen het roc en de bibliotheek te starten, waarin een leencollectie op school wordt aangeboden om het eigen leesplezier van de studenten te stimuleren. Met een leencollectie “kun je beter inspelen op de actualiteit en op wat jongeren willen lezen.” Om dat zelf lezen te bevorderen staat er in het eerste en tweede jaar een half uur per week vrij lezen op het rooster. Daarnaast is er ook een Bibliotheek op school gekomen, maar dan eentje met een boekenaanbod voor kinderen: “een beroepsgerichte collectie dus.” Ook bezoeken de studenten in het eerste jaar de bibliotheek om te laten zien dat ze in de bibliotheek terecht kunnen voor fijne leesboeken, mooie voorleesboeken en voor vakliteratuur.²²

5.2

Onderzoek naar leesbevordering op het mbo

Jaarlijks wordt er een Monitor onderzoek gedaan, waarvoor alle leerlingen, leerkrachten/docenten en de bibliotheekmedewerker die samenwerken binnen dBos, vragen invullen. Hiermee worden de activiteiten op school, het leesgedrag en leesplezier van leerlingen jaarlijks in kaart gebracht evenals de effecten van de inzet van leesbevorderingsactiviteiten op de leesvaardigheid van de leerlingen.

Resultaten met betrekking tot het mbo in Zuid-Holland zijn er te weinig om uitspraken te kunnen doen. Wel kunnen er indicatieve uitspraken worden gedaan voor Nederland als geheel. Aan de mbo-monitor over schooljaar 2018-2019 hebben in totaal 1.312 studenten, 47 docenten en 10 bibliotheken meegedaan. Bureau Sardes heeft in het begeleidende onderzoek

bij het eerder aangehaalde advies ‘[Lees!, een oproep tot leesoffensief](#)’, een aanvullende publicatie, uitgebracht: “Cijfers en meningen over lezen”.²³ Hierin staan onder andere een aantal interviews met mbo-docenten, mbo-studenten en ouders.

Studenten

Volgens het onderzoek van Sardes vinden mbo-studenten lezen belangrijk om diverse redenen, waarvan taal gerelateerde motieven het vaakst worden genoemd. Ze geloven dat veel lezen de schoolcijfers beïnvloedt. Echter, de helft denkt dat dit alleen geldt voor het vak Nederlands. Lezen heeft geen stoer imago, daarbij legt lezen het af tegen digitale concurrenten zoals Netflix en de telefoon. Ook wordt lezen niet altijd van huis uit gestimuleerd. Op school wordt dit volgens de studenten ook weinig gedaan. Hulp voor zwakke lezers ontbreekt en het taalonderwijs wordt niet positief beoordeeld. “Saai”, “te veel opdrachten” en “onvoldoende voorbereiding op de examens” zijn de belangrijkste kritieken. De belangrijkste oorzaken voor de dalende leesvaardigheid zijn volgens studenten:

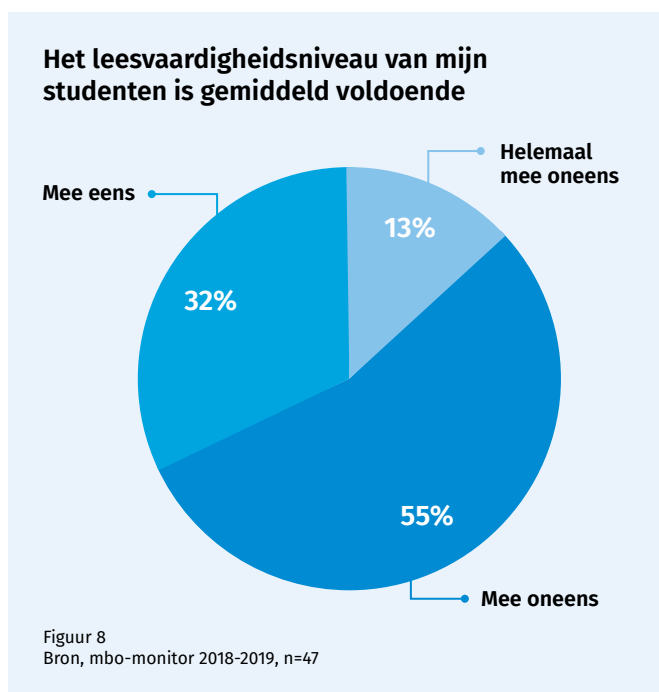
- te weinig (blijven) lezen,
- de geringe aandacht voor lezen in het onderwijs en
- het slechte taalgebruik op sociale media.

Dit sluit aan bij wat de onderwijsinspectie constateert in haar laatste rapport: “juist de kwaliteit van lessen Nederlandse taal blijft achter bij de kwaliteit van beroepsgerichte lessen. Dit geldt overigens ook voor de kwaliteit van de rekenlessen. Tegelijkertijd blijft de studenttevredenheid over de lessen Nederlandse taal en rekenen achter.”¹⁰ Ook de resultaten uit de mbo-monitor, zie onder, sluiten aan bij de conclusies van Sardes.

Docenten

Slechts 32% van de mbo-docenten geeft aan dat het leesvaardigheidsniveau van de studenten gemiddeld voldoende is. Volgens de docenten heeft vrij lezen een positief effect heeft op de leesvaardigheid en dan met name op de woordenschat. Helaas is er binnen het programma niet altijd ruimte voor leesbevordering, “omdat het programma vol zit met expliciete examenonderdelen.” Het lezen dat studenten op de opleiding doen stimuleert het leesplezier niet. Docenten proberen de leesvaardigheid wel te stimuleren. Ze geven aan dit moeilijk te vinden, maar zien wel mogelijkheden: “er moet vrije keuze zijn in leesteksten, goede rolmodellen vanuit de beroepswereld én privé, korte levensechte verhalen en teksten op social media.”²³

5.3

Samenvatting hoofdstuk 5

Sinds het schooljaar 2017-2018 zijn er in Nederland 15 pilots opgestart waarbij een structurele aanpak van leesbevordering, via een structurele samenwerking tussen mbo-instelling en bibliotheek, centraal staat.

Zuid-Holland telt 15 mbo-instellingen, waarvan 10 met een hoofdvestiging, die gezamenlijk aan een vijfde van de in totaal 507.900 mbo-studenten in Nederland onderwijs bieden. Desondanks is in Zuid-Holland nog maar één dBos mbo-pilot afgerond, namelijk die van BplusC en mboRijnland. Deze samenwerking heeft een aantal leerpunten opgeleverd, met name dat je de samenwerking structureel moet inbedden in het beleid en niet volledig moet neerleggen bij een enkele docent en leesconsulent. De Bibliotheek Rotterdam is net gestart met een pilot met Zadkine, Techniek College Rotterdam (STC) en Albeda College. De inzet is een langdurige structurele samenwerking. Verder is er een pilot afgerond bij Aventus, die ook een vestiging in Zuid-Holland heeft. Hierbij is een structurele samenwerking opgezet met een leesplan, een wisselcollectie en tijd voor vrij lezen.

Overige bibliotheken in Zuid-Holland geven aan dat als er een mbo in het werkgebied zit hier niet of slechts incidenteel mee wordt samengewerkt. Al bij al is de conclusie dat er in Zuid-Holland nog veel ruimte voor groei is voor structurele samenwerkingsverbanden op het gebied van de hoognodige leesbevordering van mbo-studenten. Zo kan er gezamenlijk worden bijgedragen aan het leesplezier en de leesmotivatie van ruim 100.000 Zuid-Hollandse mbo'ers om aldus het risico op (toekomstige) laaggeletterdheid in deze grote groep preventief aan te pakken.

Dat dit nodig is blijkt ook uit onderzoek. Alhoewel studenten op het mbo lezen belangrijk vinden, met name omdat ze denken dat het hun schoolcijfer positief beïnvloedt, vinden ze het doorgaans niet echt leuk of soms zelfs vervelend. Verder geeft slechts 32% van de mbo-docenten aan dat het leesvaardigheidsniveau van de studenten voldoende is.

6

Belangrijke aandachtspunten voor samenwerking tussen bibliotheken en het mbo

In dit hoofdstuk kijken we naar aandachtspunten bij het verbeteren van de lees- en taalvaardigheid van mbo-studenten door middel van een structurele samenwerking tussen bibliotheek en mbo. We staan eerst stil bij de voorwaarden voor een succesvolle samenwerking. Vervolgens kijken we naar de aandachtspunten voor de uitvoering van deze samenwerking. We baseren ons in dit hoofdstuk op de praktijkbeschrijvingen die in hoofdstuk 5 zijn samengevat, de onderzoeken van Erna van Koeven^{15, 24}, expertinterviews en onze eigen ervaring.

6.1 Voorwaarden voor succes

tegenover zetten heeft de samenwerking kans van slagen. Deze steun is niet alleen nodig in financiële middelen, maar ook in het faciliteren van de medewerkers in tijd, deskundigheidsbevordering en het tegemoetkomen aan bepaalde voorwaarden, zoals bijvoorbeeld leestijd op het lesrooster.

Dit brengt tegelijkertijd uitdagingen met zich mee. Bibliotheken worden doorgaans vanuit cultuur bekostigd (beperkte budgetten) en hebben een brede maatschappelijke opdracht. Mbo-instellingen hebben te maken met hoge werkdruk en een meervoudige opdracht: een mbo bereidt de student niet alleen voor op het beroep, maar begeleidt de student ook

- *Steun en financiering vanuit school- en bibliotheekbestuur is een vereiste voor voldoende slagkracht.*
- *Investering in deskundigheid van het personeel is belangrijk.*
- *De samenwerking moet op alle niveaus ingebed zijn: uitvoerend, tactisch en strategisch.*
- *Wees bewust van het feit dat een gemeente overstijgende samenwerking tussen bibliotheken vaak nodig is bij de samenwerking met het mbo.*
- *Gratis lidmaatschap voor studenten is belangrijk.*
- *Wees bewust van de complexiteit van het speelveld en breng deze in kaart.*
- *Financiering is vaak een knelpunt. Betrek daarom gemeenten bij de samenwerking en maak hun bewust van het belang van leesbevordering, profilering is hierbij belangrijk. Onderstaande 2 punten kunnen verder helpen bij een kostenbesparing:*
  - *Probeer niet het wiel elke keer opnieuw uit te vinden maar leer van de ervaringen van andere bibliotheken en kopieer goed werkende formules.*
  - *Een gemeente overstijgende samenwerking biedt mogelijkheden voor een efficiëntieslag.*

Steun en financiering vanuit school- en bibliotheekbestuur is een vereiste voor voldoende slagkracht. Wanneer het College van Bestuur van de mbo-instelling en de bibliotheekdirectie de structurele samenwerking steunen en hier ook financiële middelen

in het vormen van algemeen vormende vaardigheden. Eigenaarschap en heldere afspraken zijn daarom belangrijk om te voorkomen dat goede initiatieven verzanden.

Investering in deskundig personeel is belangrijk en de samenwerking moet op alle niveaus ingebed zijn.

De juiste, en genoeg, mensen moeten betrokken worden en verantwoordelijkheden moeten helder worden afgesproken. Daarbij is het wenselijk dit te doen op alle verschillende niveaus, uitvoerend, tactisch en strategisch: *“Zorg dat de juiste mensen, met expertise, op de juiste plek zitten. Laat niet alles door één persoon uitvoeren, maak onderscheid tussen beleidsniveau en uitvoerend niveau”* (Jeroen Ernst, zie bijlage 3 expertinterviews).

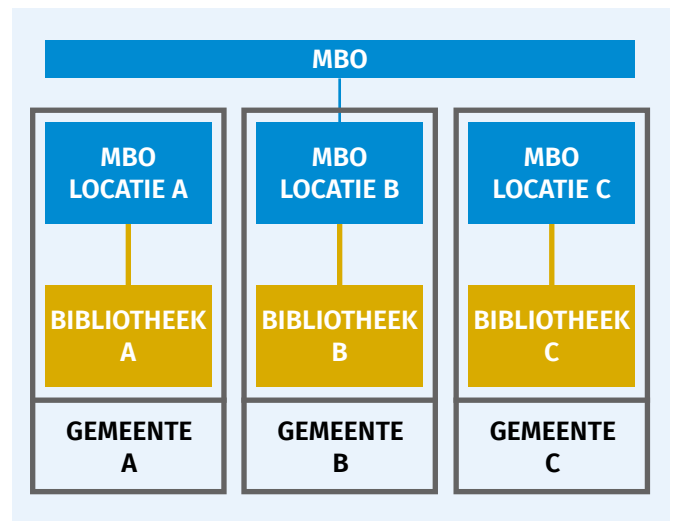
Hieronder volgen een aantal belangrijke aandachtspunten voor ieder niveau:

Uitvoerend niveau
<ul style="list-style-type: none"> • Enthousiaste leraren, die werken vanuit (intrinsieke) motivatie • Hele team doet mee • Nabijheid van boeken voor studenten • Maatwerkcollectie per afdeling • Deskundige leesconsulent per afdeling
Beleidsniveau
<ul style="list-style-type: none"> • Continuïteit in samenwerking school en bibliotheek, los van individuen • De bibliotheek is niet louter leverancier, maar meedenkend partner • Korte lijnen projectleider, leraren, mediatheek en bibliotheek
Strategisch niveau
<ul style="list-style-type: none"> • Enthousiasme en betrokkenheid College van Bestuur en Bibliotheekdirectie • (Financiële) steun van directies roc en bibliotheek • Borging in curriculum + Vrij lezen op het rooster

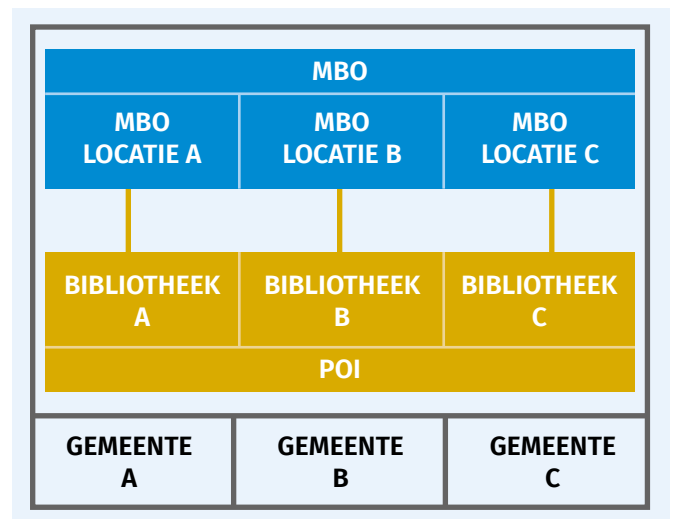
Wees bewust van het feit dat een gemeente overstijgende samenwerking tussen bibliotheken vaak nodig is.

Doordat mbo's vaak verschillende locaties in meerdere gemeenten hebben en studenten vanuit een groot gebied komen, moeten bibliotheken onderling ook goed samenwerken. Bij grote mbo-instellingen met een grote spreiding van locaties is deze samenwerking tussen bibliotheken zelfs essentieel.

Wanneer een mbo locaties heeft in meerdere gemeenten, zal de samenwerking vaak ook met verschillende bibliotheken zijn zoals hieronder getoond:

Het is aannemelijk dat een mbo op alle locaties dezelfde aanpak of aanbod wil en daarom is deze manier van organiseren, waarbij bibliotheken afzonderlijk van elkaar opereren, niet de meest wenselijke. Om dit te ondervangen is onderstaande manier van organiseren aan te raden:

Op deze manier opereren de bibliotheken gezamenlijk als een eenheid met hetzelfde hoofdaanbod, in plaats van als drie afzonderlijke aanbieders. Op hoofdlijnen worden er afspraken gemaakt tussen een gezamenlijke stuurgroep van de bibliotheken (zie ook bijlage 2 voor een verdere uitwerking) en het mbo bestuur. Vervolgens kunnen er op lokaal niveau, waar nodig, aanpassingen worden gedaan aan de lokale situatie.

Voor deze gemeente overstijgende samenwerking kan het wenselijk zijn om de Provinciale Ondersteuningsinstelling (POI) te betrekken. De POI heeft overzicht over het grotere provinciale en landelijke speelveld^a.

Gratis lidmaatschap voor studenten is belangrijk.

Naast organisatorische uitdagingen, kan er ook verschil zitten tussen de opdrachten van de verschillende

bibliotheken en de financiële mogelijkheden wat een goede stroomlijning in de weg kan zitten. Daarbij zijn er ook praktische uitdagingen. Een goed voorbeeld hiervan is een gratis lidmaatschap voor studenten die belangrijk is als je met leesbevordering aan de slag wil: *“Een roc trekt [...] studenten vanuit de hele provincie, maar de gemeente wil geen subsidie geven aan studenten uit andere gemeenten. En iemand gaat ook liever in de eigen gemeente naar de bibliotheek.”*²⁴ Mogelijke oplossingen hiervoor zijn: in een gemeente overstijgende aanpak dezelfde afspraken over gratis lidmaatschap voor mbo-studenten bij de betrokken gemeenten realiseren of via een beperkt lidmaatschap toegang geven tot een digitale collectie.

Wees bewust van de complexiteit van het speelveld en breng deze in kaart.

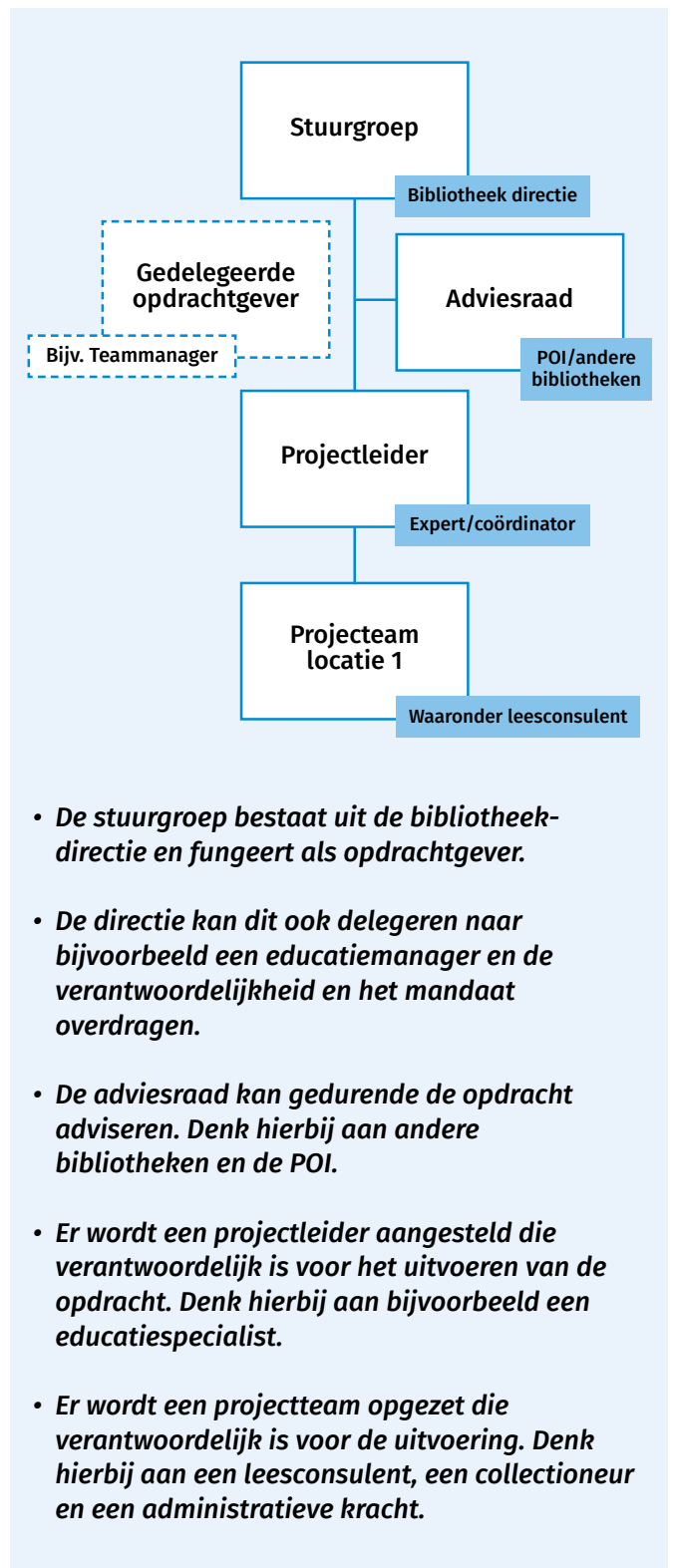
Het speelveld van mbo's is complex. Vanwege deze complexiteit zijn de volgende punten van belang voor een goede samenwerking:

- kennis van dit speelveld (zie ook hoofdstuk 2, paragraaf 3),
- korte lijnen en vertrouwen,
- aanhaken bij bestaande initiatieven op de school waar ook enthousiasme voor is. Wanneer docenten zich vanuit (intrinsieke) motivatie willen verbinden, is er meer kans van slagen. Enthousiasme, motivatie en autonomie is hierin belangrijk.

*“Leraren die willen is een absolute voorwaarde voor het welslagen van zo'n pilot. [...] we zijn met opzet gestart met leraren die zeggen: dit wil ik, hier ben ik enthousiast voor. Ze moeten ook met het hele team meedoen, alleen dan werkt het en alleen dan krijg je dingen voor elkaar.”*²¹

6.2 Aandachtspunten voor de uitvoering

Het is belangrijk dat er vooraf goed wordt nagedacht over wie binnen de bibliotheek welke rol op zich kan nemen. In bijlage 2 worden de mogelijke rollen nader uitgewerkt. Hieronder volgt een schematische weergave, afkomstig uit bijlage 2, van de belangrijkste rollen binnen de bibliotheek die wenselijk zijn om te vervullen uitgaande van 1 mbo-locatie. Dit kan bibliotheken helpen als kader en houvast bij de samenwerking met het mbo.

- **De stuurgroep bestaat uit de bibliotheekdirectie en fungeert als opdrachtgever.**
- **De directie kan dit ook delegeren naar bijvoorbeeld een educatiemanager en de verantwoordelijkheid en het mandaat overdragen.**
- **De adviesraad kan gedurende de opdracht adviseren. Denk hierbij aan andere bibliotheken en de POI.**
- **Er wordt een projectleider aangesteld die verantwoordelijk is voor het uitvoeren van de opdracht. Denk hierbij aan bijvoorbeeld een educatiespecialist.**
- **Er wordt een projectteam opgezet die verantwoordelijk is voor de uitvoering. Denk hierbij aan een leesconsulent, een collectionneur en een administratieve kracht.**

Naast de verschillende rollen binnen de bibliotheek is het van belang dat de juiste contactpersonen op de school worden gevonden. Hierbij is het aan te raden om de samenwerking op alle organisatielagen te borgen. Het maakt hierbij niet uit op welk niveau het eerste contact ontstaat. Zo lang er maar voor de start van de samenwerking afspraken worden gemaakt met de betrokkenen op alle niveaus.

^a Sinds 2019 heeft Probiblio (de POI voor Zuid-Holland) een specialist mbo en wordt er begeleiding geboden aan bibliotheken die (willen) samenwerken met het mbo. De ambitie is om dit uit te bouwen en deze regionale ondersteuningsrol uit te breiden in Zuid-Holland.

De aannemelijke gesprekspartners op de verschillende niveaus zijn:

Mbo	Bibliotheek
College van Bestuur (strategisch bestuur)	Bibliotheekdirecteur
Sectordirecteuren, collegedirecteuren, domeindirecteuren en stafmanagers (tactisch management)	Bibliotheekdirecteur en projectleider
Teammanagers, teamleiders, afdelingsmanagers (operationeel management)	Projectleider
Docenten, coaches, leertrajectbegeleiders, onderwijsondersteuners, staf- en operationele medewerkers (uitvoerend niveau)	Projectteam, leesconsulent

Vervolgens kan er door de bibliotheek én de mbo-instelling gezamenlijk aan de onderstaande voorwaarden op uitvoerend niveau worden voldaan. Deze voorwaarden zijn gemaakt op basis van de verschillende praktijkbeschrijvingen, de praktijkervaringen en uit de publicatie *Je vak moet je doen, niet lezen* van Erna van Koeven.¹⁵

1. De samenwerking wordt vanuit het management van zowel school als bibliotheek gefaciliteerd en ondersteund. Niet alleen in tijd, ruimte en geld, maar ook in bij- en aansturing. Om de samenwerking tussen bibliotheek en school te continueren is het raadzaam om voor beide partijen een projectleider aan te stellen. Zij zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de coördinatie van het programma. Betrek ook de school bij het projectteam. In dit projectteam zitten zowel betrokkenen vanuit school als vanuit de bibliotheek: docenten en leesconsulent/specialist. Begin daar waar het enthousiasme zit, houd het in de beginjaren behapbaar om zo andere docenten makkelijker mee te krijgen.
2. Veiligheid en een positieve sfeer voor de student in de klas. Studenten moeten zich veilig voelen en het gevoel hebben dat er niet over hen geoordeeld wordt. Positieve feedback door de docent is hierin van groot belang. De docent kan hierdoor de student stimuleren om verder te lezen, iets nieuws

te proberen en het enthousiasme van de student te vergroten. Tips en handvatten hiervoor kunnen door de leesconsulent/specialist gegeven worden.

3. Een aansprekende collectie is belangrijk, plus iemand – bijvoorbeeld een leesconsulent/specialist vanuit de bibliotheek – die het juiste boek helpt te vinden voor de juiste student.
4. Leestijd op het rooster moet gefaciliteerd worden om tot een leesroutine te komen. Door een vast tijdstip te kiezen waarop iedereen leest wordt er rust gecreëerd. Dit creëert ruimte voor samenhang, er kan even gezamenlijk gemopperd worden en tegelijk gezamenlijk tot rust gekomen worden. Het moet niet uitmaken bij welke docent gelezen wordt. De regels en afspraken zijn overal hetzelfde. Vrij lezen moet vanzelfsprekend zijn en een vast onderdeel vormen van het curriculum.
5. Zowel docent als student weten waarom er vrij wordt gelezen. De docent is hierin extra belangrijk. Samen met het hele team moet er een positieve houding zijn ten aanzien van vrij lezen. Afspraken moeten worden nageleefd en de begeleidende docent fungeert als rolmodel. Erna van Koeven stelt zelfs dat een docent “autotechniek die zich moeilijk kan concentreren of een zwakke lezer is, een authentieker rolmodel” zou zijn dan een docent Nederlands. Een vakoverstijgende aanpak is een belangrijke voorwaarde voor succes.

Om deze voorwaarden te realiseren is het eerste en grootste belang dat er uitgesproken commitment is van alle partijen voor deze aanpak. Daarbij is het van belang dat de samenwerking structureel wordt geborgd in zowel de organisatie van de bibliotheek als die van de school. Bibliotheek en school zijn samenwerkende partners, waardoor continuïteit en kwaliteit gewaarborgd wordt.

6.3 Samenvatting hoofdstuk 6

Om van de samenwerking tussen de bibliotheek en het mbo een succes te maken zijn er een aantal voorwaarden belangrijk. Er is (financiële) steun nodig van zowel het College van bestuur van de mbo-instelling als van de Bibliotheekdirectie. Daarbij is het belangrijk om de samenwerking op alle niveaus in te bedden: uitvoerend, tactisch en strategisch. Aangezien financiering vaak een knelpunt is, is het wenselijk om de gemeente bewust te maken van het belang van leesbevordering, profilering is hierbij belangrijk.

Gezien de complexiteit van het speelveld is het belangrijk om deze goed in kaart te brengen. Het

investeren in deskundigheid van het personeel, krachtenbundeling en rollen en verantwoordelijkheden helder formuleren zijn in dit complexe speelveld belangrijk. Deze complexiteit biedt uitdagingen, maar ook kansen. Zo kan een gemeente overstijgende samenwerking mogelijkheden bieden voor een efficiëntieslag en een eventuele kostenbesparing.

Voor de uitvoering maakt het niet uit op welk niveau het eerste contact ontstaat. Zo lang er maar voor de start van de samenwerking afspraken worden gemaakt met de betrokkenen op alle niveaus. Het is wenselijk om zowel bij de bibliotheek als bij de school een projectleider aan te stellen en de school te betrekken bij het projectteam. Vervolgens kan er gezamenlijk verantwoordelijkheid genomen worden voor de uitvoering op school. Met een veilige omgeving, aansluitende collectie, expertise in de vorm van een leesconsulent of expert is het mogelijk om een leesroutine, op een vast tijdstip, met dezelfde afspraken en regels te realiseren. Een routine waarin niet alleen de student leest, maar de docent fungeert als rolmodel waardoor lezen in de les heel gewoon wordt.

Bronnen

- 1 Stichting Lezen & Schrijven (z.d.), [Laaggeletterdheid in Nederland](#), 2017.
- 2 Akkerman, M. (2016), [ICT-vaardigheden van Nederlanders](#) in 'CBS Socioeconomische trends (6)', p. 1-23.
- 3 PwC (2018), [Maatschappelijke kosten laaggeletterdheid](#).
- 4 Algemene Rekenkamer, (2016). [Aanpak van laaggeletterdheid](#).
- 5 J. Gubbels, A.M. van Langen, N.A.M. Maassen & M. R. M. Meelissen, (2019), [Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht](#), Universiteit Twente.
- 6 ITTA (2017), *Nederlands in het mbo. De stand van zaken. 2017*, Amsterdam: Stichting Lezen.
- 7 Meng, C., & Bles, P. (2018). *Aan de start: de arbeidsmarktpositie van recent afgestudeerden*. In A. Merens, & F. Bucx (Eds.), *Werken aan de start: Jonge vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt* (pp. 32-56). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- 8 ITTA (2017), *Nederlands in het mbo. De stand van zaken. 2017*, Amsterdam: Stichting Lezen.
- 9 I. Christoffels, A. Groot, C. Clement & J.F. Lam (2017). [Preventie door interventie: Literatuurstudie naar lees- en schrijfachterstanden bij kinderen en jongeren](#). 's Hertogenbosch: ecbo.
- 10 De inspectie van het onderwijs (2019), [De staat van het onderwijs 2019 | Onderwijsverslag over 2017/2018](#).
- 11 Marieke Buisman en Willem Houtkoop (2014), [Laaggeletterdheid in kaart](#), ecbo, Stichting Lezen & Schrijven.
- 12 Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt/ROA - Maastricht University (2016). [Regionale spreiding van geletterdheid in Nederland](#).
- 13 J.Cohen e.a. (2014) i.o.v. Sectorinstituut Openbare bibliotheken. *Bibliotheek van de toekomst. Knooppunt voor kennis, contact en cultuur*.
- 14 Suzanne E. Mol & Adriana G. Bus. [Lezen loont een leven lang. De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren](#). In: Levende Talen Tijdschrift Jaargang 12, nummer 3, 2011.
- 15 Erna van Koeven (2015), *Je vak moet je doen, niet lezen*, Stichting Lezen en Schrijven.
- 16 Prof. Dr. Roel van Steensel, Lisa van der Sande MSc, Wichor Bramer, BSc & Prof. Dr. Lidia Arends, *Effecten van leesmotivatie-interventies uitkomsten van een meta-analyse*, i.o.v. Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.
- 17 Kees Broekhof, Tessa van Velzen (2016), *Meer Lezen, beter in taal – mbo*, i.o.v. De Koninklijke Bibliotheek en Stichting Lezen voor Kunst van Lezen.
- 18 Van vier pilots is een praktijkbeschrijving gemaakt. Deze zijn hier te vinden: https://www.kunstvanlezen.nl/?page_id=4101&newsItemId=1672
- 19 Bea Ros (2019), *Op de bres voor geletterde studenten: ROC Aventus en Bibliotheken (Apeldoorn/Deventer/Zutphen)*, i.o.v. Kunst van Lezen
- 20 Bea Ros (2018), *Lezen in het mbo | in de praktijk: Deltion College en Stadkamer (Zwolle)*, i.o.v. Kunst van Lezen
- 21 Bea Ros (2018), *Lezen in het mbo | in de praktijk: Koning Willem I College en Bibliotheek 's-Hertogenbosch*, i.o.v. Kunst van Lezen
- 22 Bea Ros (2019), *Leren Voorlezen voor later: ROC Midden-Nederland (Amersfoort) en Bibliotheek Eemland*, i.o.v. Kunst van Lezen
- 23 Kees Broekhof, Karin Vaessen, Jan Aarssen en Tessa van Velzen (2019), *Cijfers en meningen over lezen in Nederland, Sardes*
- 24 Erna van Koeven & Frank Schaafsma (2019), *Stilte wij lezen hier. Vrij lezen op ROC Deltion College Zwolle*, i.o.v. Stichting Lezen.